

**KÕRGESSAARE
VALLA ARENGUKAVA
2012-2020**

SISUKORD

1. SISSEJUHATUS	3
2. ÜLDANDMED.....	3
2.1 Asend	3
2.2 Asustus	3
2.3 Rahvastik	4
2.4 SWOT- analüüs.....	5
3. TULEVIKUVISIOON	7
3.1 Üldised põhimõtted	7
4. ELU – JA LOODUSKESKKOND.....	8
4.1 Heakord, haljastus, kalmistud	8
4.2 Jäätmemajandus.....	9
4.3 Elamumajandus	10
4.4 Loodusressursid; väärtuslikud külamiljööd; pärandkultuur	10
4.5 Veealad - rannajoon; siseveekogud; jõed; muu veealadega seonduv	11
4.6 Muinsuskaitse	12
4.7 Avalik kord, turvalisus, päästeteenistus	13
5. ETTEVÕTLUS	14
5.1 Põllu- ja metsamajandus	14
5.2 Kalandus	15
5.3 Turismi- ja puhkemajandus	15
5.4 Muu ettevõtlus	18
6. TEHNILINE TARISTU	19
6.1 Teedevõrk.....	19
6.2 Sadamad, väikesadamad.....	20

6.3	Lautrikohad	21
6.4	Ühisveevärk ja kanalisatsioon	21
6.5	Soojamajandus	22
6.6	Energeetika	23
6.7	Tänavavalgustus; elektrivõrk	24
6.8	Planeerimine	25
6.9	Telefoni- ja andmeside	26
7.	SOTSIAALKESKKOND	27
7.1	Haridus	27
	7.1.1 Alusharidus.....	27
	7.1.2 Põhiharidus.....	27
	7.1.3 Õpilaste transport	29
	7.1.4 Õpilaste toitlustamine	29
	7.1.5 Huvitegevus	30
	7.1.6 Noorsootöö	30
	7.1.7 Täiskasvanute täiend-, huvi – ja vabaharidus ning ümberõpe	31
7.2	Kultuur, sport, muu vaba aja tegevus	32
	7.2.1 Sport ja liikumisharrastus.....	32
	7.2.2 Kultuur	33
	7.2.3 Raamatukogud	34
7.3	Sotsiaalhoolekanne	35
7.4	Tervishoid	38
8.	ÜLDVALITSEMINE	39
8.1	Avalik teave ja valla maine kujundamine.	39
8.2	Kodanikeühendused, omaalgatuslik tegevus, muud ühiskonnateenused	40
8.3	Avalik haldus; koostöö	40
9.	EELARVE STRATEEGIA 2013 – 2016	42
9.1	Tulubaasi ülevaade ja prognoos	43
9.2	Põhitegevuse kulude prognoos	44
9.3	Investeeringute kavandamine	44
9.4	Finantseerimistegevus	45
10.	ARENKUDOKUMENDID	46

1. SISSEJUHATUS

Kõrgessaare valla arengukava 2012-2020 koostamise eesmärgiks on seada vallale ühtsed arenguprioriteedid, tagada tasakaalustatud areng järgneval arengukava perioodil ning valla arengudokumentide vastavus seaduses sätestatud nõuetele.

Arengukava uuendamisel vaadati üle ka endises arengukavas tegevused, kuid prioriteedid selles osas jäid valdavalt samaks.

Kõrgessaare valla arengukava on:

- kogu tegevuse aluseks vallas;
- tinglik kokkulepe erinevate osapoolte tegevuste kooskõlastamiseks;
- abiks poliitiliste ja majanduslike otsuste langetamisel.

Selleks on arengukava realistlik ja elluviidav ning tugineb olemasolevatele ressurssidele ja eeldustele.

Sellega määratletakse pikaajalised eesmärgid ja nende elluviimise teed.

Arengukava muutmine toimub vastavalt kehtivale seadusandlusele ja tuginedes tegelikule vajadusele. Arengukava vaadatakse üle vähemalt üks kord aastas. Vajadusel tehakse sellesse parandusi, täiendusi; täpsustatakse tööde järjekordi ja finantseerimisvõimalusi. Arengukava avalikustatakse vallamajas, raamatukogudes ja valla koduleheküljel.

Kõrgessaare valla arengukava täiendavad erinevad kehtivad arengudokumendid, mis on loetletud viimases peatükis ning mis koos aitavad kaasa valla kui terviku ühtse arengu kujundamisele

2. ÜLDANDMED

2.1 Asend

Kõrgessaare vald paikneb Hiiumaa põhja- ning lääneosas ja piirneb meritsi Eesti Vabariigi riigipiiriga, maismaal Pühalepa, Käina ja Emmaste vallaga. Rannajoone pikkus moodustab poole valla piirist. Valla territooriumi pindala on 379,5 km², mis moodustab 38% Hiiumaa maakonna territooriumist. Valla keskuseks on Kõrgessaare alevik, mille kaugus maakonnakeskusest Kärdlast on 18 km.

2.2 Asustus

Praegu kehtiva Eesti Vabariigi haldusjaotuse järgi asub valla territooriumil üks alevik ja 58 küla. Ebaühtlased on külade suurused põhielanike arvu järgi. Tihedamalt on asustatud Kõrgessaare, Lauka, Reigi ja Luidja piirkond, hõredamalt Kõpu ja Tahkuna poolsaar ning Hüti- Leigri piirkond. Vallale on iseloomulik hõre asustus (keskmiselt 3,6 elanikku/km² kohta; Eestis on keskmiselt 31 in/km²). Üle poole elanikkonnast (51%) paikneb Kõrgessaare alevikus (suurus 6,9 km²) ja Lauka külas (suurus 1,55 km²). Tihedus Lauka külas ja Kõrgessaare alevikus kokku keskmiselt 79,9 elanikku/km², ülejäänud territooriumil on rahvastiku tihedus keskmiselt 1,9 elanikku/km² kohta.

Viimaste hulgas on eakamate (65+) elanike osakaal märgatavalt suurem (62%) kui eelpool nimetatud asulates.

Valla asulatevaheline keskmine kaugus on 4 km. Hõre asustatus on tingitud suurte metsamassiivide paiknemisest valla territooriumil (76% territooriumist on metsa all). Külade territoriaalne jaotus regiooniti on äärmiselt ebahütlane. Suurim küla vallas on Leigri küla ~ 54,3 km², väikseim on Mangu küla ~0,6 km².

Ebahütlane asustus teeb keeruliseks valla kõigi piirkondade ühtlase arengu.

Ajalooliselt võib valla jagada kuueks väiksemaks piirkonnaks (Kõrgessaare, Lauka, Luidja, Kõpu, Reigi ja Malvaste).

2.3 Rahvastik

Demograafiline struktuur	lapsed 0 - 6	Osatähtsus elanike üldarvust %	lapsed 7 - 18	tööealised 19 - 64	vanurid 64 -	Eakate % elanikest	rahvaarv kokku	Tööealiste suhe 65+
1.01.2006	78	5,6	212	863	243	17,4	1396	3,6
1.01.2007	82	5,9	194	870	247	17,7	1393	3,5
1.01.2008	78	5,7	177	869	247	18,0	1371	3,5
1.01.2009	66	4,9	166	873	245	18,1	1350	3,6
1.01.2010	67	5,1	153	863	238	18,0	1321	3,6
1.01.2011	75	5,7	145	870	237	17,9	1327	3,7
1.01.2012	81	6,1	126	868	245*	18,6	1320	3,5

* sh üksi elavaid eakaid 91

Kõrgessaare valda iseloomustab struktuurne tööpuudus (tööjõu nõudlus ei lange kokku tööjõu kvaliteedi ja/või paiknemisega) ja elanike suhteliselt madal ettevõtlusaktiivsus. Elanike arv Kõrgessaare vallas väheneb ja elanikkond vananeb. Võrreldes 01.10.2007. seisuga on elanike arv seisuga 01.07.2012 langenud 49 inimese võrra. (1369-lt, 1320-le, -3,6%), vähenemine on toimunud kõigis vanusegruppides.

01. juuli 2012.a. seisuga oli Eesti Töötukassa andmetel vallas registreeritud 40 töötut (tööotsijaid ametlikult registreeritud ei olnud), mis moodustab töövõimelisest elanikkonnast ca 4,6 %.

Lastega peresid kokku 127	Lapsi peres 1	Lapsi peres 2	Lapsi peres 3	Lapsi peres 4	Lapsi peres 5
Kokku 206 last (18.a kaasa arvatud)	71	41	8	6	1
Neist üksikvanemaga	14	3	1	-	-

Puudega lapsi (vanus 0-18.a) on 6, neist 4 keskmise puudega, 1 raske puudega ja 1 sügava puudega.

Puudega täiskasvanuid on 77, nendest keskmise puudega 14, raske puudega 57 ja sügava puudega 6 inimest.

Eestkoste peresid on 4, kus lapsi kokku 6.

2.4 SWOT- analüüs

Kõrgessaare valla tugevused:

- saarelisus (eraldatud)
- pikk rannajoon
- looduskeskkond säilinud
- loodusvarade olemasolu (kruus, turvas, liiv, paas, puit, savi)
- suur metsastatus
- väljakujunenud teedevõrk
- tiheasustusala on kaetud ühisveevärgi- ja – kanalisatsiooniteenusega
- telefoni ja interneti teenuse kasutamise võimalus
- soodsad eluaseme ehituskohad
- aktiivne külaliikumine
- rikas kultuuripärand
- piirangud ettevõtlusele seoses looduskaitsega
- palju muinsuskaitse all olevaid objekte

Kõrgessaare valla nõrkused

- saarelisus
- regionaalselt ei ole võrdselt arenenud
- elanikkonnaga asustatus on ebaühtlane
- piirangud ettevõtlusele seoses looduskaitsega
- põllumaade madal boniteet; maade võsastumine
- elanikkonna vananemine ja vähenemine
- elanike tervise halvenemine (eakad; ravikindlustamata isikud)
- kvalifitseeritud tööjõu puudus

- majandustegevuse seisukohalt kohalikke tarbijaid vähe; mandrile toodangu realiseerimine logistiliselt keerukas; konkurents väike
- elukeskkonna loomine kallis
- avalike teenuste (eelkõige riigiasutustelt saadav) saadavus ja kvaliteet on halvenenud
- väike kogukond mitmekesise haridus ja kultuurikeskkonna väljaarendamiseks.
- valla kaugemates piirkondades kommunikatsiooniteenuste, interneti teenuse kättesaadavus kehv ja kallis; kohati tehniliselt veel lahendamata
- kruusakattega vallateede olukord halb; riigiteede kvaliteediklass nõrk
- valguskaabli rakendus veel väike
- elektri kvaliteet ebahühtlane, eriti äärealadel
- kasutamata ja lagunevad hooned
- palju muinsuskaitse all olevaid objekte
- koostöö (avalik sektor- erasektor- teiste omavalitsustega Hiiumaal) veel nõrgavõitu.
- noorte ja ettevõtlike noorte jaoks piirkond vähe väljakutseid ja rakendusi pakkuv
- hõre ühistranspordi kasutamise võimalus

Kõrgessaare valla ohud

- koordineerimatu ja suurenenud turism (massiturism) ohustab keskkonna koormus-taluvust
- merereostus
- projektidega alustatud tegevuste jätkusuutlikkuse nõrkus
- äärealade kõrvalejäämine
- hariduse kvaliteedi halvenemine (õpetajad eakad, noored õpetajad ei soovi maale elama asuda jmt)
- kasvavad kulud jäätmemajandusele
- kasvav kulu küttemajandusele
- ebakindlus riigipoolne halduspoliitika osas
- elanikkonna väljaränne

Kõrgessaare valla arenguvõimalused

Kõrgessaare vallas on võimalused arenguks, kui:

- soodustada väike ja keskmist ettevõtlust (innovatiivsus ja tootearendus, väärtustamine)
- soodustada puidutööstuse arengut
- aidata kaasa turismi- ja puhkemajanduse infrastruktuuri väljaarendamisele
- tõhustada vallapoolset järevalvealast tegevust
- avada rannad (pääs merele, lautrikohtade taastamine, arendamine jmt.)
- käivitub sadamate võrk, sadamate väljaarendus, sadamateenuste mitmekesistamine; sadamahoone renoveerimine ja/või väljaehitamine
- parendatakse reostusvastast valmisolekut; arendatakse välja jäätmemajandus
- laste hariduse sh. erivajadusega lastele hariduse omandamise võimaluste säilitamine, parendamine ja konkurentsivõimelisemaks muutmine
- regionaalsete programmide kaasabil võimaldada kõikidesse valla piirkondadesse kvaliteetne side- ja interneti teenus
- riiklike vahendite abil viia teed tolmuwabaks ning teede kvaliteediklassi tõsta
- elektriliinid ja -alajaamad kaasajastada
- parendada arstiabi kättesaadavust äärealadele
- korraldada ühtne ja kvaliteetne info liikumine ja kättesaadavus
- võimalusel võetakse kasutusele alternatiivenergia (näiteks tuulegeneraatorid)
- välismaalaste ja nn suvehiidlaste kaasamine valla ettevõtmistesse

3. TULEVIKUVISIOON

Kõrgessaare vald on piirkondlike eripärasusi arvestav, mitmekesise majandustegevusega, toimivate sadamatega, omalaadsete kultuuritraditsioonidega, loodussõbralik ning turvaline elamis- ja turismipiirkond.

3.1 Üldised põhimõtted

Rahvastiku vähenemise ning riigi poolt omavalitsuste rahvastikupõhise rahastamise tõttu tõenäoliselt valla tulud kahanevad. Et suudaks täita riigi poolt antud ülesandeid ning kohustusi ja majandada valla allüksustega võimalikult efektiivselt on kavandatud ümberkorraldusi.

Kavandatud on nii Kõrgessaare aleviku kui Lauka ÜVK haldamine üle anda Kärkla Veevärk AS-le (2013.a).

Kavas on struktuurimuudatused (peamiselt alates 01.01.2014), mille käigus moodustatakse majandusvaldkonnaga tegelev üksus, mille alla jäävad kuuluma hoonete majanduskulud (praegu eelarves art. 5511, va igapäevane koristus-hooldus, valdkonna põhitegevuse inventariga seotu), vee- ja kanalisatsioonimajandus väljaspool reoveelasid, heakord, haljastus, kalmistud, jäätmemajandus, muinsuskaitse alane tegevus, elamumajandus, soojamajandus, telefoni- ja andmesidega seonduv, tänavavalgustuse ja elektri- ning teedevõrguga seonduv, lautrikohad, ehitiste remont ja renoveerimine, lisaks tööohutuse ja -tervishoiu alane tegevuse korraldamine jm.

Maa-, ehitus–planeerimis- ja keskkonna valdkonna juhi-spetsialisti koordineerida jäävad kõik maa-, ehitus- ja planeerimisalane tegevus, loodusressurssidega, veealadega, kalandusega, põllu- ja metsamajandusega seotud tegevus.

Lastekaitse, peretöö, sotsiaal- ja tervishoiuvaldkonna juhi-spetsialisti koordineerida jäävad kõik tervishoiu ja sotsiaalhoolekandega seotu sh Lauka Päevakeskuse tegevuse koordineerimine.

Abivallavanem-arendusjuht koordineerib üldküsimumustes kultuuri, haridust, sporti, huvi- ja noorsootööd ning tegeleb projektitegevustega, hangetega üldjuhul valdkondade üleselt, lisaks koordineerib ettevõtluse, sadamate, energeetika, avaliku korra, kodanikuühiskonna, infotehnoloogia ning turismi-ja puhkemajanduse valdkondi.

Ülaltoodud struktuuriüksuste juhtide ametinimetused on tinglikud ja iseloomustavad peamiselt valdkonda, millega tegeletakse. Tegelik ametinimetus selgub konkreetseid muudatusi ellu viies. Teenuste osutamise paremaks korraldamiseks ja/või kvaliteedi parendamiseks võimalusel delegeeritakse teenuseid MTÜ-dele ja/või korraldatakse konkursse teenuse osutaja leidmiseks eraettevõtjate seast. Soositakse ühistegevusi, teenuste korraldamisi koostöös teiste Hiiumaa omavalitsustega.

Laste arvu jätkuva vähenemise korral (praegu vanuses 0-6 laste arv suureneb) võib tekkida vajadus Lauka Põhikooli ja lasteaed Vigri ümberkujundamiseks.

4. ELU – JA LOODUSKESKKOND

4.1 Heakord, haljastus, kalmistud

Tänane olukord

Omavalitsuse poolt on korraldatud Kõrgessaare aleviku avalike haljasalade (2,93 ha) korrashoid, bussijaamade (ca 0,1 ha) ja kalmistute (Kõpu I ja II; Malvaste, Puski, Reigi, kokku 6,38 ha) korrashoid. Kokku on hooldatavat ala ca 9,4 ha.

On olemas Kõrgessaare valla hallatavate kalmistute (Malvaste) eeskiri

(<http://www.korgessaare.ee/index.php?page=121>),

Eesti Apostlik- õigeusu kirikule kuuluvate kalmistute (Puski, Kõpu ülemine) eeskiri

(http://www.eoc.ee/static/files/017/kpu_ja_puski_kalmistute_sisekorra_eeskiri.pdf),

Eesti Evangeelse Luteri kirikule kuuluvate kalmistute (Reigi, Kõpu alumine) kohta on eeskiri kinnitamisel.

Eesmärk

Kõrgessaare vald on esteetiliselt nauditav piirkond; on tagatud üldine heakord vallas.

Tegevuskava

- 1) haljastuse üldvisiooni koostamine, visiooni elluviimine ja jätkamine valla avalik ruum kujundatakse kenaks haljasalaks (püsililled, põõsad, suvelilled jne), kus jätkub looduslikke värvidemänge kogu kevad- suvi- sügiseseks perioodiks;
- 2) haljastustöötajate koolitus;
- 3) Kõrgessaare alevik kujundatakse kauni, omanäolise haljastusega valla keskuseks.
- 4) Tehakse senisest enam selgitustööd, et nii kortermajad kui eramajad oleks senisest paremini heakorrastatud;
- 5) tehakse koostööd riiklikku järelevalvet teostavate organite ja kinnistuomanikega tagamaks kaitstavate looduse üksikobjektide ja muinsuskaitseobjektide heakord;
- 6) jätkatakse bussipaviljonide korrashoidu ja teostatakse vajadusel nendes remonditöid; bussiootekohtades tagatakse istepinkide ja prügikastide olemasolu;
- 7) toetatakse heakorralaseid algatusi;
- 8) toimub regulaarne haljasalade hooldus;
- 9) valla maastikupilti kahjustavate lagunevate ja kasutusest väljalangenud põllumajandus-, tööstus- või militaarehitised kaardistatakse. Avaldatakse tugevamat survet heakorrastamata alade ja/ või lagunevate hoonete/ rajatiste omanikele tagamaks kas nende korrastamine või likvideerimine. Suunatakse vajadusel sellest tekkinud jäätmete käitlemist, soodustatakse seejuures taaskasutust ja ringlussevõttu;
- 10) osaletakse heakorda toetaval konkurssidel (näiteks värvikampaania jmt);
- 11) soetatakse vajalik inventar (Raider lisaseadmetega (lumesahk, järeלקారు, hari, lumepuhur, jm.) (näiteks <http://www.husqvarna.com/ee/accessories/product-accessories/raideri-tarvikud/>) (2013-2015.a maksumus kokku 10 tuh eurot);
- 12) Konkursi teel vallale omanäoliste bussiootepaviljonide välimuse väljaselgitamine, uute paviljonide rajamine. 2017.a või hiljem);
- 13) viiakse ellu avalike kohtade detailplaneeringute ja muude projektide kaudu kavandatavad heakorrameetmed . (2014-2016);
- 14) Kõpu tuletorniga piirnev maa-ala (detailplaneering olemas) 2013-2015.a
- 15) Kõrgessaare park (hoolduskava ja ehitiste projekt olemas) 2013.a

- 16) Paigaldatakse nimelised pingid meie piirkonna väarikatele tegelastele (näiteks Kõrgessaare parki O-R. L. von Ungern –Sternbergile) 2013 ja hiljem;
- 17) Luidja rand (detailplaneering olemas) 2014-2015.a
- 18) Mangu supluskoht 2015-2016.a
- 19) Tahkuna tuletorni lähiumbruse maa-ala (detailplaneering olemas)
- 20) Reigi, Kõpu ülemise ja alumise ning Puski kalmistute haldamiseks sõlmitakse haldusleping usuorganisatsioonidega (2013.a);
- 21) Reigi kalmistule tehakse suurema tehnika parema liikumise tagamiseks teine värav (vastavalt detailplaneeringule) (2013.a, maksumus kokku 3,5 tuhat eurot);
- 22) Koostatakse uus Kõrgessaare valla avaliku korra, heakorra, koerte ja kasside pidamise eeskiri sh määratakse ära maksimaalne lubatud müratase (tehakse koostööd selles osas ka teiste omavalitustega, et Hiiumaal tervikuna saaks olema ühtsete põhimõtetega eeskirjad) (2013.a).

4.2 Jäätmemajandus

Tänane olukord

On valminud ja heaks kiidetud Hiiumaa jäätmekava, mis on käesoleva arengukava üks osadest.

(http://www.korgessaare.ee/public/files/2011_06_03eelnou%20Hiiumaa%20j%E4%E4tmekava_1%F5ppversioon%2011042011%20.pdf).

Kehtestatud on kõrgessaare valla jäätmehoolduseeskiri.

(http://www.korgessaare.ee/public/files/20110311_K%F5rgessaare%20valla%20j%E4%E4tmehoolduseeskiri.pdf)

Hiiumaa jäätmejaam asub Käina vallas Ristivälja külas, opereerib seda Hiiumaa Prügila OÜ (osanik on ka Kõrgessaare vald).

Ohtlike jäätmete kogumispunkt asub Kõrgessaares A ja O kaupluse läheduses. Elanikud on saanud tänu KIK SA toetusele ohtlike jäätmeid ära anda tasuta. Kord aastas on korraldatud suuremate kodumasinade ja ohtlike jäätmete kogumine.

Pakendijäätmemajad (kokku 9 tk) asuvad Kõrgessaares (vallamaja vastas, Kõrgessaare Aja O kaupluse kõrval ning Näkmani tee tänava juurde viiva tee ääres), Lauka külas (Lauka Põhikooli söökla ja endise tankla juures; viimane vajab ümberpaigutamist), Kõpu bussipeatuse juures, Kalana külas Kalana sadamas, Malvaste teeristis, Luidja külas Luidja ranna parklas.

Lisaks on prügikonteinerid, -kastid munitsipaalhoonete juures, kalmistutel, bussijaamades, ürituste ajal nende läbiviimise kohtades.

Eesmärgid

Jäätmemajandus on korraldatud nii, et on välditud pinnase- ja põhjavee ning õhu saastamine, esteetiline reostus. On korraldatud optimaalselt valla territooriumil prügi kogumine ja äravedu prügilasse. Valla territoorium on prügivaba. Korraldatud jäätmeveoga on hõlmatud taaskasutatavate jäätmete sorteerimine ja kogumine kohtadel.

Tegevuskava

- 1) uuendatakse ja/või suurendatakse prügi konteinerparki säästmaks aktiivse kasutusega turismiobjektide keskkonda Prügikonteinerid /-kastid on aktiivse kasutusega turismiobjektide juures;
- 2) osaletakse üldistes heakorra aktsioonides (näiteks “Teeme ära”) ; korraldatakse kampania käigus kogutu likvideerimine;
- 3) osaletakse ülehiiumaalises korraldatud jäätmeveo konkursis;
- 4) suurendatakse juba sorteeritud kujul jäätmete osatähtsust; nende äraveol arvestatakse sesoonsusega (hajaasustusega piirkondades);

- 5) korraldatakse teavitustööd, et tagada üldine valla heakord ning prügi sorteeritaks vastavalt kehtivale õigusele;
- 6) tagatakse tööde teostamise üle piisav järelevalve;
- 7) korraldatakse koostöös ettevõtjatega väikesemõduliste ohtlike jäätmete (patareid, elektrilambid) kogumine (näiteks suurematesse kauplustesse paigaldatakse kogumiskastid vm. lahendus);
- 8) koostöös ettevõtjate ja elanikkonnaga lahendatakse komposteeritavate materjalide kogumine;
- 9) korraldatakse vastavalt võimalustele suuremõduliste ja/või ohtlike jäätmete nn. kogumisringe (üks kord aastas);
- 10) osaletakse Hiiumaa ühtsetes prügimajandusprojektides eesmärgiga tagada eriliigiliste jäätmete likvideerimine või taaskasutus kogu regioonis (ohtlikud jäätmed; iga- aastaselt; kuluvajadus aastas 700 eurot);

4.3 Elamumajandus

Tänane olukord

Vallas on kõik elamud ja enamus korterid eraomandis.

Munitsipaalomandis on kolm korterit Lauka külas 4-toaline (välja üüritud kuni sept. 2012), 3-toaline ja 2-toaline; Kõrgessaare alevikus on kaks sotsiaalelamispinnana kasutusel olevat 1-toalist korterit.

Elamuehitust vallas peaks soodustama linnadest madalam maamaks, looduslähedane keskkond ja suhteliselt suured krundid, mis tagavad privaatsuse.

Selged ehitustegevuse reeglid on määratletud Kõrgessaare valla üldplaneeringu teemaplaneeringus „Maakasutusreeglite ja ehitustingimuste määramine“.

Elamumajandust koordineerib abivallavanem.

Eesmärk

Olemasolevate ruumide kasutus on optimaalne. Munitsipaalkorterid vastavad elamistingimustele. Elamufondis on ühepereelamute osakaal olulise osatähtsusega, mille võimaldamiseks on määratud üldplaneeringus elamuehituse reservmaad.

Tegevuskava

- 1) toetatakse ja soodustatakse elamuehitust;
- 2) toetatakse korteriühistute edasist teket.(2016 kehtima hakkava seaduse kohaselt on kõik kortermajad ühistud);
- 3) korraldatakse remonti ja hooldust munitsipaalpindadel;
- 4) osaletakse energiasäästuprogrammides.

4.4 Loodusressursid; väärtuslikud külamiljööd; pärandkultuur

Tänane olukord

Üheks piirkonna suurimaks väärtuseks on hästi säilinud looduskeskkond. Siin asub palju metsi, rabasid ja soid, samuti jõgesid ning siin on maaliline rannajoon. Mitmesuguse kallakuga pinnad, nende erinev asend päikesekiirte langemise suhtes ja pinnakatte erinev koosseis loovad väga mitmesugused niiskus-, valgus- ja soojustingimused. Taimedel esineb seetõttu palju erinevaid kasvukohti ja kujunenud on suurte erinevustega kooslused, isegi ühe ja sama pinnavormi piires. Siin laiuvad ulatuslikud metsamassiivid ja mitmed soised alad.

Maavaradest leidub valla territooriumil liiva, kruusa, turvast, paekivi ja savi. Olulist tähtsust omavad liiva ja turba kaevandamine. Olemasolevaid kruusliiva ja liiva varusid kasutatakse ehitustegevuseks.

Üheks olulisemaks loodusressursiks on põhjavesi, mis saadakse puurkaevudest. Puurkaevudes kasutatakse põhiliselt siluri-ordoviitsiumikambriumi veesooni. Looduslikult esineb põhjavees rohkesti rauda. Valla suuremad veetarbijad (Kõrgessaare ja Lauka) asuvad osaliselt nõrgalt kaitstud põhjaveega alal.

Eesmärk

Elu- ja looduskeskkonna kasutamine on säästlik ning on välditud sellele kahju tekitamast. Olemasolevaid ressursse kasutatakse läbimõeldult ja säästvalt. Säilinud on väärtuslike külamiljööalade omapära, nende looduslike motiivide ja kultuuriliste vormide väljakujunenud suhe. Pärandkultuuriobjektide olemasolu ja tähtsus on teadvustatud. Valla elanikud omavad tugevat kodukoha identiteeti ja hoiavad seda

Tegevuskava

- 1) loodusressursside kaitstes ja kasutuses järgitakse ökosüsteemse käsitluse põhimõtteid st. maa-, vee- ja elusressursside korraldusstrateegiat, mis edendab nii tasakaalustatult kaitsmist kui ka säästlikku kasutamist;
- 2) konkreetsele kohale eelistatakse just sinna sobivat maakasutuse vormi ja ulatust;
- 3) tagatakse omavalitsuse käsutuses olevate erinevate uuringute teabe kättesaadavuse kõigile huvilistele;
- 4) koostöös Keskkonnaametiga korraldatakse joogivee seisundi ja ressurside regulaarne järelevalve;
- 5) otsitakse võimalusi ja vahendeid kultuurimaastike säilitamiseks ja taastamiseks ning loodusmaastike kaitse tõhustamiseks;
- 6) vajadusel tagatakse keskkonnamõtjude hindamine planeeringutele ja objektidele;
- 7) jätkub kaevandustegevus Mangu liivakarjääris (rendile antud Hiiu Autotransile);
- 8) teadvustatakse meie valda kui ökopiirkonda (mahepõllumajandus, puhas loodus, looduskaitsealad jms)
- 9) külamiljööaladel kavandatakse vaadete avamist ja nende hoidmist avatuna (2017.a ja hiljem);
- 10) võetakse kasutusele Suurepsi kruusmaardlas liivakarjäär (RMK, 2013.a) ning Malvaste liivakarjäär (Hiiu Teed, 2014.a);
- 11) Suurepsi kasutusel olnud karjäärile koostatakse sulgemiskava (2012-2013.a), vajadusel korraldatakse konkurss sellele uue kasutusala leidmiseks; Malvaste ammendunud liivakarjääri osale leitakse uus kasutusotstarve (2013.a).
- 12) tähistatakse olulisemad pärandkultuuri objektid (2013-2014.a);
- 13) teadvustatakse pärandkultuuri objektide olemasolu. Selleks koostatakse (info-)raamat koos kaardiga (2013-2014.a).

4.5 Veealad - rannajoon; siseveekogud; jõed; muu veealadega seonduv

Tänane olukord

Valla piirist ligi poole moodustab rannajoon. Rannajoon on suhteliselt käänuline, kivine, Kõpu poolsaare osas on valdavalt liivane. Luidjal on valla ainus ametlik supluskoht. Mangul on võimalik supelda.

Mererannale on kehtestatud ehituskeeluvöönd, vee ja vee-elustiku kaitseks ning kalda-alade ilme säilimiseks on veekaitsevööndid ja kalda piiranguvööndid (täpsemad maa- ja veealade kasutuspõhimõtted ja kehtivad piirangud on Kõrgessaare valla üldplaneeringus).

Lisaks põhjaveele on veeressursiks jõed, ojad ja järved. Põhiliselt on järved ranniku-lähedased riimveelised laisid. Veeressursside määratlemisel ei ole need senini majanduslikku tähtsust omanud. Suur tähtsus on neil aga kalade kudemisaladena ning mitmete looma- ja linnuliikide elupaikadena.

Avalikult kasutatavaid järvesid on vallas 14 sh Kūnaaugu järvel pindalaga 22,5 ha on jätud avalikust kasutamisest välja veekogu kirde-edela suunas läbivast tammist loode poole jääv kalakasvatuse osa pindalaga 11 ha. Avalikult kasutatavaid vooluveekogusid on 2 (Armioja (valgala pindala 48,9 km²) ja Pihla oja (valgala pindala 72,4 km²). (Veekogu avalik kasutamine on veevõtt, suplemine, veesport, veel ja jää liikumine ja kalapüük seaduses sätestatud ulatuses (Veeseadus 7)).

Teised suuremad vooluveekogud on meil: Luidja oja, Poama oja, Jõe jõgi, Vana jõgi, Paope oja, Jõeranna oja, Kidaste oja ja Lehtma oja.

Kuna jõesuudmed on kohati kinni kasvanud, on probleemiks paljude kalade hukkumine.

Eesmärk

Veekogud on puhtad ja heas seisundis.

Tegevuskava

- 1) Hoitakse korras koostöös RMK- ga rannikule rajatud puhkealad;
- 2) tagatakse Luidja ranna korrashoid;
- 3) Puhastatakse Pihla oja (suue) (2014-2015);
- 4) Puhastatakse Jõeranna oja suue (2013-2014);
- 5) Kehtestatakse Kūnaaugu , Kirikulahe ja selle lähiümbruse detailplaneering (2013.a) ;
- 6) Viiakse ellu Kūnaaugu , Kirikulahe ja selle lähiümbruse detailplaneering (2015 ja hiljem);
- 7) Jetide ja skuurrite vettelaskmise kohad valmistatakse ette (suplemisalad piiratakse, vette pannakse poid; paigaldatakse infotahvlid ning nendele asjakohane teave) ning töötatakse välja nende alade kasutamise kord (2015)
Jetide, skuurritega ja teiste veesportdivahendite merele mineku kohad on :
 - 7.1.Ristnas (Põhja-Ristna Surfiparadiis);
 - 7.2.Kalana sadamas;
 - 7.3.Lehtma sadamas;
 - 7.4 Kõrgessaare sadamas.
- 8) Viiakse ellu lõplikult Luidja ranna detailplaneeringus kavandatu (2014-2017.a).

4.6 Muinsuskaitse

Tänane olukord

Kõrgessaare vallas on seisuga 01. juuli 2012.a. muinsuskaitse all 10 ajaloo-, 33 arheoloogia-, ja 139 ehitis-, 27 kunstimälestist. (allikas <http://register.muinas.ee/>), lisaks on arheoloogiamälestisena 13 kiviaja asulakohta. Mitmed muinsuskaitse objektid vajavad korrastamist, konserveerimist või taaskasutusele võtmist.

Eesmärk

Meie valla territooriumil olevate muinsuskaitseobjektide säilimine on tagatud ning need on avalikkuse jaoks väärtustatud.

Tegevuskava:

Valdkonna koordineerimine on kavandatud üle viia alates 01.01.2014 struktuuride ümberkorraldamise käigus loodava majandustegevust koordineeriva ametiüksuse alla.

Koostöös Muinsuskaitse ametiga teadvustakse ja toetatakse muinsuskaitse all olevate objektide säilitamist ja vajadusel renoveerimist:

- 1) koostöös Muinsuskaitse ametiga märgistatakse muinsuskaitse all olevad objektid.
- 2) koostöös asjakohaste organisatsioonidega korrastatakse ja restaureeritakse järgmised objektid:
 - 2.1. Kõrgessaare pargi piirdemüür ja sinna kavandatud ehitised;
 - 2.2 Kõpu tuletorni sisetööd (2015);
 - 2.3 Reigi pastoraat (huvitatud isik usuorganisatsioon);
 - 2.4 Kõpu kirik- rahvamaja (huvitatud isik MTÜ);
 - 2.5 Puski kirik (huvitatud isik usuorganisatsioon);
 - 2.6 Kõrgessaare mõisaait (2015-2018). Korraldatakse ideekonkurss Kõrgessaare mõisaaidale funktsiooni leidmiseks: (üks võimalik funktsioon Hiiumaa kunsti – ja loovuskeskus).
 - 2.7 Kõrgessaare vallamaja (2013-2014);
 - 2.8 Ristna tuletorni hoonete kompleks (2014-2017.a)
 - 2.9 Tahkuna tuletorni kompleks (2013-2016);
- 3) Inventariseeritakse valla kalmistud ja luuakse register,
 - 3.1 Malvaste kalmistu (2013.a);
 - 3.2 Puski kalmistu (2014.a);
 - 3.3 Kõpu ülemine kalmistu (2015.a);
 - 3.4 Kõpu alumine kalmistu (2015.a).
- 4) korraldatakse kõigi valla territooriumil olevate mälestusmärkide hooldus;
- 5) koostöös omanikega korrastatakse militaarobjektid Tahkunas, Lõimastus, Lõuna.- Ristnaninal, Pallil;

4.7 Avalik kord, turvalisus, päästeteenistus**Tänane olukord**

Kuritegevuse tase meie vallas jääb alla Eesti keskmisele. Põhilised on varavastased kuriteod (jalgrataste, mobiiltelefonide jt. vargused). Turismihooajal tavaliselt suureneb õigusvastaste tegude arv.

Piirkonda teenindab 1 politseikonstaabel Kodanike vastuvõtu võimaldamiseks on eraldatud politsei käsutusse üks ruum Tervisemaja VAKs.

Lisaks politseile kasutatakse ka turvafirma teeneid (valveteenus. näiteks Lauka kooli elektrooniline valve).

Kõrgessaares on loodud MTÜ Kõrgessaare Tuletõrje Päästeselts.

Toetatakse põhimõtet – igas vallas oma konstaabel.

Eesmärk

Kõrgessaare vallas on kindlustatud avalik kord ja elanike turvalisus ning päästeteenistus on vajaduse tekkimisel operatiivselt kättesaadav.

Tegevuskava

- 1) turvalisuse tagamiseks laiendatakse koostööd teiste omavalitsustega ja peetakse läbirääkimisi ühisteks finantseerimisteks. Osaletakse Hiiumaa ühise kriisikomisjoni töös.
- 2) korraldatakse koostöös noorsoopolitseiiga koolides preventiivset tööd; noorte seas korraldatakse süsteemset alkoholi, suitsetamise, narkomaania ja AIDS-i ennetustegevust;
- 3) korraldatakse valla territooriumil avalikus ruumis toimuva jälgimiseks ja korra tagamiseks naabrivalve ;
- 4) avalikel üritustel tagatakse lisaturvatöötajate palkamise abil avalik kord ja julgeolek;
- 5) parkimine on valla territooriumil nii korraldatud , et meie loodus ei saaks kahjustatud (märgid, viidad, läbimõeldud asukoht jmt.) ;
- 6) rajatakse optimaalne arv tuletõrje veevõtu kohti koostöös ettevõtjate ja riigiametitega, neid hoitakse nõutavas seisundis ja on ligipääsetavad ;
- 7) korraldatakse koostöös riigiorganitega elanikkonnale päästealast teavitust, vajadusel koolitust;
- 8) turvalisuse tagamiseks korterelamutes ja elamute ümbruses tehakse koostööd ühistute ja majavanematega. Tegevusteks on võimalik taotleda toetust erinevatest korterelamute renoveerimise ja turvalisuse tagamise programmidest;
- 9) korraldatakse tegevusi turistide poolt tekitavate keskkonnakahjude ennetamiseks;
- 10) toetatakse vabatahtlike päästeüksuste tegevust, tehnilise punkti loomist Kõpu poolsaarel, merepäästeüksuse loomist;
- 11) Toetatakse ja tunnustatakse vabatahtlikku tegevust.

5. ETTEVÕTLUS**5.1 Põllu- ja metsamajandus****Tänane olukord**

Mullastik on kehvemaid vabariigis ja Hiiumaal. Haritavate maade hindepunkt on 28-29, Hiiumaa keskmine 32, vabariigi keskmine 45. Seega ei oma haritav maa olulist potentsiaali põllumajanduse arenguks. Suuremad põllumajanduslikud maad asuvad Reigi ja Lauka piirkonnas.

Põllumajandusega tegeleb suhteliselt väike arve elanikke Tegeletakse peamiselt mahepõllumajandusega ning karjakasvatusega. Haritavat maad on hetkel ca 1150 ha, millest suur osa on kasutusel püsirohumaana.

76% valla territooriumist katab mets (~28800 ha). Riigimetsamaad on sellest 57% (~16500 ha). Erametsade osatähtsus on 43% (~12300 ha).

Riigimetsas metsa majandamisega tegeleb Riigimetsa Majandamise Keskus; erastatud metsamaid hooldavad ja teostavad teisi metsa majandamisega seotud toiminguid nende omanikud.

Eesmärk

Säilivad olulisemad ökoloogilised protsessid ning looduslik mitmekesisus on kaitstud. Veekogusid ja kaitseta pinnasevee alad on kaitstud reovete ja väetiste kahjuliku mõju eest. On säilinud Poollooduslikud puistud ja rannaniidud läbi loomapidamise jätkumise Toimib liikide ja looduskoosluste säästev kasutamine. Toimib kohaliku toidu kett.

Tegevuskava

- 1) perspektiivsed põllumajanduse arengusuunad mida toetatakse:
 - 1.1 teravilja kasvatus;
 - 1.2 poollooduslike koosluste säilitamiseks lamba ja lihaveiste kasvatuse arendamine;

- 1.3 teenustööna koduloomade (näiteks lammaste) põhikarja ületalvehoid;
- 1.4 tõuloomade kasvatus;
- 1.5 hobusekasvatus;
- 1.6 marja- ja puuviljakasvatus;
- 1.7 köögiviljakasvatus (ka katmikaladel);
- 2) Eelistatakse võimalusel mahepõllumajandusega tegelemist.
- 3) Perspektiivis metsamajanduse raiemahud vähenevad. Toetatakse kohaliku puidu väärtustamisele suunatud tegevuste arendamist (näiteks halu ja hakkepuidu ning puusöe tootmise arendamine; suveniiride valmistamine, väike- käsitöö jne).
- 4) Olemasolevate metsade hooldamiseks ja säilitamiseks järgitakse metsakorralduskavasid;
- 5) Korraldatakse metsade uuendamiseks puude istutamist.

5.2 Kalandus

Tänane olukord

AS Hiiu Kalur Grupp kuulub AS Dagomar on suurim kalapüügiga tegelev ettevõtte vallas.

Peakorter asub Kärldlas, kodusadam on Lehtma.

Rannapüügiga tegeleb OÜ Utumäki ja mitmed füüsilisest isikust ettevõtjad. Säilinud on harrastuspüük ja kevadine hooajapüük.

Valla siseveekogud olulist kalandusliku väärtust ei oma.

Eesmärk

Kalanduse traditsioon on jätkusuutlik ja edasiarenev nii ettevõtlusena kui meeldiva harrastusena.

Tegevuskava

1) Koostöös ettevõtjatega ja teiste asjakohaste organisatsioonidega:

1.1 uuendatakse Lehtma sadama detailplaneering;

1.2 koostatakse Kõrgessaare sadama detailplaneering

2) viiakse ellu Kõrgessaare sadama detailplaneering tagamaks rannakalanduse jätkusuutlikust ja turismialast ettevõtlust;

3) uuendatakse Kalana sadama detailplaneering tagamaks sadamas nii kalapüügi kui ka turismialuste vastuvõttu;

4) kalavarude taastamiseks puhastatakse

4.1. Jõeranna oja suue

4.2. Pihla oja suue

5) ehitatakse välja avalikuks kasutuseks mõeldud lautrikohad ja nende juurdepääsud;

6) kehtestatakse avaliku korra reeglid kevadisele hooajalisele kalapüügile;

5.3 Turismi- ja puhkemajandus

Tänane olukord

Kõrgessaare vallas on:

- Ilus ja eripärane loodus (pikk rannajoon, rekreatsiooniresursid, kõrge metsastus)
- Rikas kultuuripärand
- Sadamate ja lautrikohtade olemasolu ja/või taastamisvõimalus
- Head sidepidamise võimalused soodustamiseks kohapealset ettevõtluse arengut ja ühenduse pidamist muu maailmaga
- Väljakujunenud teedevõrk

Kauni looduse ja saarelisusest tuleneva eraldatuse tõttu on Kõrgessaare vallal võimalus kujuneda hinnatud ning turvaliseks elamiskohaks ja tuntud turismipiirkonnaks.

Valla turismiprioriteet on tuletorniring (Tahkuna- Kõpu-Ristna).

Valla territooriumil turistidele pakutavad võimalused:

- 1) majutusteenus sh telkimisplatsid;
- 2) toitlustamisteenus;
- 3) veespordialade harrastamine (Ristna Surfiparadiis; Kalana Puhkeküla);
- 4) mootorliikuritega sõitmine;
- 5) ratsutamine
- 6) mitmekesised matkarajad
- 7) jalgrattarajad;
- 8) puhkekohad .
- 9) tuletornide külastamise võimalus;
- 10) spordi- ja liikumisharrastuse turism
- 11) kultuuriturism
- 12) militaarturism (Hiiumaa militaarmuuseum Tahkunas)

Eesmärk

Külastus- ja vabaajavõimalused on välja arendatud komplekselt põhimõttel, et on saavutatud regionaalne tasakaal vallas. Valla kui terviku konkurentsivõime on tugev, maine positiivne. Siin on mitmekesised võimalused valla külastamiseks aastaringselt. Metsik turism puudub. Turistile info hästi kättesaadav ja õige.

Tegevuskava

- 1) võetakse praegune, kohati metsik loodust laastav turism turismiga tegeleva ettevõtluse kontrolli alla (sõlmitakse haldus- (hooldus-) lepinguid, suunatakse inimesi külaliste vastuvõtuks ettevalmistatud aladele;
 - 2) tehakse selgitustööd
 - 3) paigaldatakse suunavaid ja objektide kohta käiva teabega infoviitaseid, teabetahvleid; kaarte jms ;
 - 4) vajadusel uuendatakse olemasolevaid .
 - 5) kaitsmaks meie keskkonda, suletakse vajadusel turismihooajal alad, kus ei ole veel korraldatud haldust,;
 - 6) toetatakse turismi- ja puhkemajandusega tegelejate liitumisi erisuunaliste turismiettevõtlusega kettidesse /- liitudesse/ ühingutesse (näiteks maailma tuletornikett);
 - 7) koos teiste Hiiumaa omavalitsuste ja muude organisatsioonidega tehakse kõik endast olenev, et olukord praamiliikluses muutuks nii saareelanikele kui ka külalistele paremaks;
 - 8) osaletakse turismi- ja puhkemajandusalastes koolitustes ja projektides;
 - 9) toetatakse ökoturismi (koos juhendajatega matkad jne), kultuuriturismi, militaarturismi (endised NSVL sõjaväeobjektid) alaseid ; arheoloogilisi objekte tutvustavaid ning mitmesuguseid teisi elanike ja/või ettevõtjate poolt algatatud turismi- ja puhkemajandusalaseid ettevõtmisi valla territooriumil;
 - 10) koostatakse planeeringute lähteülesanded avalike puhkealade ja paadilautrite jt turismi- ja puhkemajandusele orienteeritud infrastruktuuri elementide arengu kindlustamiseks;
 - 11) koostatakse valla turismi – ja puhkemajanduse arengukava (2013.a);
 - 12) avatakse ja muudetakse atraktiivsemaks külastajatele valla erinevaid piirkondade seni varjus olnud vaatamisväärsusi, - objekte jmt. , arendatakse vajadusel selle ümber välja toetatav /teenindav infrastruktuur
- 2.1 Hüti klaasikoja asukoht (2016),

- 12.2.Kõrgessaare veehoidla tammid(2014-2017.a) ;
- 13) turismi- ja puhkehooaja pikendamiseks toetatakse väljaarendajaid pakutavate atraktsioonide ja teenuste mitmekesistamist
- 13.1. talialade turism (Kõpu mäed Lõimastu mäed, Mangu endine liivakarjäär);
- 13.2.jääturism (uisurajad; kalapüük jms);
- 13.3.Läänemere teadmuskeskse sh tuletornide teemapargi rajamine (2012-2016);
- 13.4.erinevad kultuuri- ja spordiüritused
- 14) osaletakse turismi- ja puhkealast infot sisaldavate trükiste väljaandmises; aidatakse kaasa sellekohase info ettevalmistamisel ja levitamisel, toetatakse I- punkti rajamist vallas (tuletornide juures ning elektrooniline infopunkt vallamaja juures);
- 14) levitatakse infot mitmeid kanaleid pidi (praamil, internetis, messidel jne);
- 15) teadvustatakse külastajaid meie oma väärtushinnangutest, et ka nemad neid järgiksid (voldikud; teemakaardid, teabetahvlid vms.) (2012.a jne);
- 16)Kõpu tuletorni juurde terviklike komplekside väljaarendamiseks on antud selle ümbruse maa-ala pikaajalisele rendile;
- 17)Ristna tuletorni juurde terviklike komplekside väljaarendamiseks korraldatakse rendikonkurss (2013);
- 18)Tahkuna tuletorni juurde terviklike komplekside väljaarendamiseks korraldatakse rendikonkurss (2012);
- 19) toetatakse veespordialadega tegelemise laiendamise võimalusi (purjetamine, sõudmine, ekstreemsemad alad (jetid, skuutrid jmt)) ;
- 20) jätkatakse vallas asuvate sadamate väljaarendamist:
- 20.1.Lehtma sadam,
- 20.2.Kalana sadamad,
- 20.3. Kõrgessaare sadam;
- 21) teostatakse uuringud mägijalgrattaraja ning ATV radade asukohtade määramiseks ning mahamärkimiseks;
- 22) toetatakse endiste vaatetornide rekonstrueerimist ja taaskasutuselevõttu (näiteks Ninametsas, Kõrgessaare sadamas jne) (huvitatud isikud RMK; eraomanikud);
- 23) luuakse ühtne valla piires olev viidasüsteem; võimalusel sarnane/samane Hiiumaa viidasüsteemiga, selgitatakse välja optimaalne teabetahvlite arv ja paigaldatakse need olulistesse punktidesse;
- 24) jälgitakse head tava paigaldatava reklaami kujunduse osas; paigaldatakse kõikidele valla küladele sildid;
- 25) korraldatakse aegunud teabe (reklaami) õigeaegne eemaldamine;
- 26) koostatakse valla teema- trükiseid, filme, videosid jms; (2013-2014)
- 27) töötatakse välja ühispaketid valla objektide tutvustamiseks (näiteks Luidja rannas on teave RMK puhkekohtade kohta; majutusteenuste kohta info tuletornide teeninduspunktides jne);
- 28) matkaradade märgistust parendatakse; jälgitakse märgistuse seisundit, vajadusel täiendatakse ja parendatakse seda;
- 29) luuakse ühtne koostöövõrgustik : näiteks RMK- Ristna Looduskeskus- erametsakeskus - teadmuskeskus

5.4 Muu ettevõtlus

Tänane olukord

Vallas olid pikad kalatöötlemise traditsioonid, kuid praegu tegeletakse peamiselt teenindusega (näiteks autoremont; kaubandus; tavanditeenus); puidutöötlemisega (Kõriku Puit, Lauka Saeveski, Hiiumaa Erametskond, Riigimetsa Majandamise Keskus jt.), põllumajandusega, turismi- ja puhkealase ettevõtlusega. Meil on olemas kohalik ressurss väikeettevõtluse arenguks (puit, savi, kivi jne).

Eesmärk

On soodustatud majanduse mitmekesisustumist ning väikeettevõtluse arengut, võimaluste piires toetatud vajaliku infrastruktuuri väljaarendamist.

Tegevuskava

- 1) Võimalikud ettevõtluse arengusuunad, mida omavalitsus võimaluste piires toetab:
 - 1.1. kunagiste tööstusharude nagu savi ja paekivi töötlemine ning teiste kohalikust toorainest toodete valmistamine;
 - 1.2. tööstusala arendamine ning laiendamine Lehtmas
 - 1.3 tööstusala arendamine ning laiendamine Kõrgessaares;
 - 1.4 kaugtöö interneti vahendusel;
 - 1.5 väikekarusloomade kasvatus;
 - 1.6 paadiehitus (nii plast, kui puit); ujuvahendite remont ja talvehoid;
 - 1.7 turba töötlemise arendamine;
 - 1.8 kivitööstuse arendamine kohaliku raudkivi baasil;
 - 1.9 õmblustööstus;
 - 1.10 plastitööstus;
 - 1.11 mahepõllumajandus;
 - 1.12 lõpptoodangu valmistamine puidust (näiteks suveniirid, väikemööbel, akende, uste jms tootmise arendamine);
 - 1.13 kala-, vähikasvatus;
 - 1.14 pelletite tootmine
 - 1.15 pilliroo kogumine, turundus;
 - 1.16 erioskusi eeldav käsi- ja ehitustöö (näiteks korendusaedade rajamine, tõrvapõletamine, sepiste tegemine jms) ;
- 2) teenindussektori arengusuunad, mida toetatakse :
 - 2.1 toitlustuskohtade rajamine sadamates ning suuremate turismi- ja puhkekohtade lähedal;
 - 2.2. puhke- ja majutuskohtade loomine ja olemasolevate arendamine;
 - 2.3. koolituste läbiviimine või koolitus-/ konverentsiruumide rentimine;
 - 2.4. erivajadustega inimestele teenuste osutamine;
 - 2.5. tavandi kompleksteenus.
- 3) taastatakse Pihla kõrts;
- 4) luuakse alustava ettevõtja toetusfond;
- 5) tunnustatakse iga-aastaselt parimaid ettevõtjaid vallas.

6. TEHNILINE TARISTU

6.1 Teedevõrk

Tänane olukord

Riigi maanteeameti teeregistri andmete kohaselt on seisuga 01.07.2012.a Kõrgessaare vallas teid kokku 474,9 km, millest on riigitee 138,5 km, eratee 0,334 km, metsatee 8,11 km, kohalik tee 327, 957 km (<https://teeregister.riik.ee/mnt/>). Valla omandis olevaid kohalikke maanteid ning tänavaid 90,2 km, erateid 55,4 km ja metsateid 190,8 km.

Kärdla- Luidja maanteega kulgeb paralleelselt rulluisutajate, jalgratturite jt liikumisharrastustega tegelejate poolt kasutatav 9,61 km kergliiklustee (Rehemäe teest kuni Tahkuna teeristini). 2010 sügisel valmis 2,05 km pikkune valgustatud kergliiklustee Reigi kalmistu parklast kuni Kõrgessaare teeristini (tugimaantee nr 80 Heltermaa- Kärdla- Luidja)

Kõik teed on inventariseeritud.

Teede ja tänavate seisund on üldiselt rahuldav, kohati esineb raskesti läbitavaid lõike. Parendamist, laiendamist vajab parkimine.

Teetöid koordineerib maanõunik. Bussipeatuste ümbruse heakorra eest vastutab heakorratöötaja.

Eesmärk

Igal aastaajal on tagatud teede hea läbitavus ja sõidetavus ning valla territooriumil olevad riigiteed on mustkatte all vastavalt üldplaneeringus kavandatud ning vallateed on tolmuwab. Ühiskondliku transpordi ootekohad (n: bussiootepaviljonid, - peatused) on optimeeritud ning kasutajatele on tagatud esmane mugavus ja turvalisus.

Tegevuskava

- 1) vähendatakse kohalike maanteede osatähtsust koguteede hulgast (valla bilansis ning hooldusel olevad teed), andes neid võimalusel üle riigile ja/või eravaldusesse;
- 2) teostatakse ja/või korraldatakse aastaringselt avalikus kasutuses olevate teede ja üldkasutatavate objektide (kool, lasteaed, kalmistud jne.) juures olevate teede ja platside hooldetöid;
- 3) rekonstrueeritakse avalikus kasutuses olevad kohalikud teed iga-aastase tehoiukava alusel eelarveliste vahendite piires;
- 4) paigaldatakse vastavalt vajadusele alalisi või ajutisi liiklusmärke;
- 5) taotletakse vahendeid riigieelarvest teede parendamiseks;
- 6) korraldatakse teavitustööd eravalduses olevate teede valdajatele, et tagada avalik kasutus vastavalt nõuetele;
- 7) lahendatakse jooksvalt maa omandi küsimused seoses teedega (näiteks läbi planeeringute; lepingutega);
- 8) elamukruntidel lahendatakse parkimine krundisisiselt;
- 9) Kus puudu, paigaldatakse bussipeatustesse istepink, prügikast. Hooldatakse regulaarselt ootekohtade alasid;
- 10) mustkatttega katmise prioriteetid riigimaanteede osas on:
 - 10.1. Kiduspe
 - 10.2. Lauka- Hüti- Käina
 - 10.3. Suureranna
 - 10.4. Kidaste
 - 10.5. Posti – Malvaste

- 10.6. Hüti - Puski
- 10.7. ülejäänud valla territooriumil olevad kruusakattega riigimaanteed
- 11) ehitatakse välja perspektiivsed kohalikud teed (rannale pääsud, külateed jmt.)
- 12) paigaldatakse valla sisesed viiad, teabetahvlid ning külade nimedega sildid;
- 13) jalgratta- ja kõnniteede, parklate, platside rajamisel arvestatakse puuetega inimeste liikumisvajadustega;
- 14) lahendatakse liiklusohhtlike kohtade turvalisemaks muutmine
- 14.1. laiendatakse parkla Kõrgessaare VAK valitsejamaja juures;
- 14.2. rajatakse bussitasku Kurisu neeluaugu juurde;
- 14.3. rajatakse bussitasku Hüti klaasikoja asukoha juurde;
- 14.4. paigaldatakse täiendavaid liiklusmärke vm liikluskorralduslike vahendeid;
- 14.5. koostöös Maanteeametiga planeeritakse Lauka kooli ja söökla vaheline ülekäigurada riigimaanteel ohutumaks;
- 15) Perspektiivsed kergliiklusteed:
- 15.1. Lauka ja Kõrgessaare;
- 15.2. Pihla küla kuni Malvaste teeristini;
- 15.3. Kõrgessaarest Luidjani (Kõpu);
- 15.4. Kalana ilmajaama sillast Kalana sadamani;
- 15.5. Kõrgessaare teeristist Kõrgessaare A ja O kaupluseni.

6.2 Sadamad, väikesadamad

Tänane olukord

Vallas asub kolm suuremat sadamat: Lehtma, Kõrgessaare ja Kalana. Lehtma sadam on praegu aktiivselt kasutusel peamiselt tööstussadamana; Kõrgessaare sadamas toimub aktiivne arendustegevus kala – ja turismisadamaks saamiseks; Kalana sadam on peamiselt puhke- ja turismimajandusele suunatud sadam.

Eesmärk

Kõrgessaare vald on tuntud kui avatud ja hästi meritsi ligipääsetav piirkond nii puhkajatele kui ettevõtlusega tegelejatele.

Tegevuskava

- 1) Arendatakse välja Lehtma sadam ja Lehtma sadama tööstusala. Sadama arendamisel lähtutakse kehtestatud Lehtma sadama detailplaneeringust;
- 2) Kõrgessaare sadam jääb avatuks kalapüügilaevadele, jahtidele ja mootorpaatidele. Ehitatakse välja aluste teenindamiseks vajalik infrastruktuur. Kõrgessaare sadam on perspektiivne külastussadam võimalusega pakkuda ujuvvahendite talvehoidu;
- 3) Arendatakse välja Kõrgessaare sadama tööstusala ;
- 4) Arendatakse välja Ristna kalasadam (MTÜ, eraettevõtja);
- 5) Koostöös omanikega koostatakse Kõrgessaare sadama kohta detailplaneering (2012);
- 6) Läbi sadama arendustegevuse jaoks loodud MTÜ Kõrgessaare sadam osaletakse sadama väljaarendamisel;
- 7) Arendatakse välja Kalana sadamad.

6.3 Lautrikohad

Tänane olukord

Koostöös Riigimetsamajandamise Keskusega on valminud Hirmuste, Palli, Ninaotsa, Mägipe, Kaleste puhke- ja lautrikohad.

Eesmärk

Meie lautrikohad on hea ligipääsuga, vajaliku taristuga, korrastatud ning meelivad.

Tegevuskava

- 1) korraldatakse koostöös kohalike elanikega, RMK-ga ja teiste huvitatud isikutega lautrikohtade avalik kord ja rajatiste haldus;
- 2) Kaleste lautrikoha tee parendatakse;
- 3) Arendatakse komplekselt välja Mägipe lautrikoht
- 4) tagatakse juurdepääs lautritesse ja paadisadamatesse; selleks korrastatakse või taastatakse järk- järgult juurdepääsuteed;

6.4 Ühisveevärk ja kanalisatsioon

Tänane olukord

Kõrgessaare aleviku ja Lauka küla ühisveevärki haldab Kõrgessaare Vallavalitsus. Vallal on alevikus 2 puurkaevu, millest üks on kasutuses ja varustab põhilise osa asula elanikkonnast joogiveega.

Endise kalatööstuse puurkaevude valdaja on Keefiri SPA OÜ.

Lisaks on puurkaevud Kõrgessaare Sadamas (omanik Best Holding OÜ) ja asula äärealadel asuvatel üksikelamutel. Viimased on enamuses reostatud kunagise põlevkiviõli reostuse tõttu. Veevõrgud on omavahel ühendamata.

Lauka külas on kasutusel üks puurkaev, veetorustik 3000 m, kanalisatsioonivõrgustik 1800 m. survetrass 560 m, üks reoveepumpla ja üks reoveepuhasti..

Kõrgessaare vallale kuuluvad veel Kõpu tuletorni, Luidja ja Paope puurkaev.

Lehtma sadamas on puurkaev (omanik DAGOmar AS), mis varustab joogiveega sadama territooriumil asuvaid ettevõtteid. Tahkunas nn Merineitsi Puhkekülas on puurkaev, mis oli planeeritud varustama joogiveega 54 üksikelamut .

Perspektiivsed ühisveevärgiga külad on Kõpu, Kalana, Malvaste ja Luidja

Kõrgessaare alevik ühiskanalisatsiooniga on liitunud u 450 elanikku e. 90 % alevik elanikkonnast.

Ühiskanalisatsiooniga on ühendatud 16 korterelamut, 7 üksikelamut, asutused ja ettevõtted.

Peale kalatööstuse likvideerimist sadama territooriumil töötab puhasti alakoormusega. Heitvesi suunatakse Läänemerre.

Lauka küla ühiskanalisatsiooniga on liitunud u 170 elaniku e 90% küla elanikkonnast.

Ühiskanalisatsiooniga on ühendatud 6 kortermaja(62 korterit), Lauka Põhikool, Põhikooli söökla, Lauka seltsimaja ja 4 üksikelamut.

Lehtma sadamal on oma reoveepuhasti, mille omanik on AS DAGOmar. Ülejäänud valla territooriumil reoveepuhasteid ei ole. Kanaliseerimine on lokaalne. Põhjaveeliselt kaitsmata ja nõrgalt kaitstud aladel kasutatakse reovee kanaliseerimiseks kogumismahuteid, keskmiselt kaitstud aladel on lubatud reovee kanaliseerimiseks kasutada septikuid ja immutusväljakuid.

Kõrgessaare puhastusseadmete juures on purgimissõlm.

Eesmärk

Valla ühisveevärgist joogivett saavatele elanikele on tagatud aastaringselt kvaliteetne joogivesi, vallas kasutatakse põhjavett säästlikult ning valla territooriumil on tagatud tuletõrje veevarustus. Kõrgessaare vallas on korraldatud reovete ärajuhtimine nii, et on välditud põhjavee reostus, pinnasesse infiltratsioon on võimalikult väike ja loodusesse suunatav reovesi vastab normatiividele.

Tegevuskava

- 1) korraldatakse põhjavee kasutuse kohta arvestus;
- 2) renoveeritakse Kõrgessaare aleviku puurkaevud-pumplad (2012.a)
- 3) renoveeritakse Kõrgessaare aleviku veetorustik (2012-2013.a);
- 4) renoveeritakse Lauka küla veetorustik ;
- 5) laiendatakse Kõrgessaare aleviku veevarustuse süsteemi Tööstuse tee, Ninametsa ja Nõmmerga teede äärsete üksikelamute alal (2012-2013.a) ;
- 6) Kõrgessaare alevikus ehitatakse välja veevarustuse ringsüsteem (2013);
- 7) Ristna piirkonnas majandustegevuse tekkimisega ehitatakse välja kolm veevarustuse süsteemi: sadama, sõjaväelinnaku, tuletorni ning nende ümbrust varustavad süsteemid, mis töötavad olemasolevate või rajatavate puurkaevude baasil (2020.a);
- 8) Kalana külasse rajatakse ühine veevõrk (2014- 2015.a);
- 9) koostöös riigiasutustega luuakse ning hoitakse korras üldistes huvides kasutatavate tulekustutusvee võtmise kohad valla eri piirkondades;
- 10) Lauka Põhikooli juures rajatakse olemasolevale tiigile parem ligipääs ja veevõtukoht (kaev, parkla; 2014.a):
- 11) Tahkunas militaarmuuseumi juurde rajatakse tuletõrje veevõtukoht 2013-2014.a;
- 12) viiakse ellu Ühisveevärgi ja –kanalisatsiooni arendamise kava 2007 –2019 tegevused;
- 13) koos veetrassidega laiendatakse Kõrgessaare aleviku Tööstuse tee, Nõmmerga tee ja Ninametsa tee tänava suundadele kanalisatsioonivõrk (2012-2013);
- 14) renoveeritakse Lauka küla kanalisatsioonivõrk (2012-2013);;
- 15) renoveeritakse Lauka reoveepuhasti, -pumpla ja survetrass (2012-2013);
- 16) Lehtma sadama reovete puhastusseadmed rekonstrueeritakse omanike poolt;
- 17) Kalana külasse rajatakse biopuhasti (2014-2015.a);
- 18) jätkatakse Kõrgessaare isevoolse kanalisatsiooni renoveerimist (2012-2013);
- 19) likvideeritakse kasutuskõlbmatud kanalisatsioonirajatised (2012-2013);
- 20) puhastatakse Lauka reoveepuhasti biotiigid (2013);
- 21) viiakse ellu Ühisveevärgi ja –kanalisatsiooni arendamise kava 2007 –2019 tegevused.

6.5 Soojamajandus**Tänane olukord**

Lokaalsele küttele on üle läinud kõik Lauka ja Kõrgessaare kortermajad ning valla asutused. Puuduseks on soojusallikate ja/ või – süsteemide mittevastavus tuleohutuse nõuetele.

Eesmärk

Optimaalseimal viisil on tagatud soojusenergiaga varustatus valla asutustes. Avalikel objektidel kasutatakse alternatiivseid küttevõimalusi.

Tegevuskava

- 1) tehakse aktiivselt koostööd Päästeteenistusega teavitamiseks elanikkonda; süsteemid viiakse nõuetega vastavusse.
- 2) tasuvus- ja teostusuuringute teostamine üleminekuks alternatiivsetele kütteliikidele (2012-2013);
- 3) kütteprojekti koostamine Lauka Põhikooli hooned: koolimaja, käsitöömaja, söökla (2012.a)
- 4) kütteprojekti koostamine Kõrgessaare alevik (Kõrgessaare VAK Tervisemaja, valitsejamaja (sh raamatukogu, päevakeskus), lasteaed Vigri) (2012.a);
- 5) munitsipaalhoonetes kohaliku küttesüsteemile ülemineku väljaehitamine ;
 - 3.1. Laukal (2013-2014.a)
 - 3.2.Kõrgessaares (2014.-2015a)
- 6) tõstetakse vallale kuuluvate hoonete/ ruumide soojapidavust; renoveeritakse ja optimeeritakse hoonetesisesed tehnosüsteemid;
- 7) Kõrgessaare VAK Tervisemaja perearstipoolne osa (2012.a)
- 8) Kõrgessaare Vaba Aja Keskuse valitsejamaja katuse renoveerimine, soojustamine ; katusealuste ruumide optimaalne kasutuselevõtt;
- 9) osaletakse energiasäästuprogrammides;
- 10) korraldatakse kortermajade elanikele nõustamist optimaalse küttesüsteemi leidmisel.

6.6 Energeetika**Tänane olukord**

Tuuleenergia kasutuselevõtt kliimaatiliste tingimuste poolest on sobilik.

Tahkunas asuva generaatori aastane toodang oli 300 000 kwh, praegu on tegevus peatatud;

Tuulikute kasutuselevõtu peamiseks takistuseks jaotusvõrgu kehv olukord.

Kiduspel on eraomandis olev tuulegeneraator, mis teenindab omaniku 6 hoonet.

Eesmärk

Võimalikult palju on kasutatud kliimaatilisest eripärast tulenevaid võimalusi alternatiivenergia tootmiseks.

Tegevuskava

- 1) Viiakse läbi vajalikud tuule- ja keskkonnamõju uuringud, et selgitada kohad kus tuulegeneraatorite paigaldamine häiriks loodust kõige vähem;
- 2) toetatakse projekte, mis on seotud alternatiivenergia kasutuselevõttuga (sh. uuringud, teostus jne.).
- 3) Tahkuna tuulegeneraatori asemele paigaldatakse uus (Eesti Energia AS, 2012-2013.a).

6.7 Tänavavalgustus; elektrivõrk

Tänane olukord

Tänavavalgustusvõrguga on haaratud Kõrgessaare alevik ja Lauka küla. Kõrgessaare aleviku tänavavalgustusvõrk on amortiseerunud (isoleerimata õhuliinid ja oksüdeerunud juhtmed, puitkandepostid vajavad väljavahetamist), mistõttu võrgu haldamine on muutunud kulukaks. Vajadus on nii Laukal kui Kõrgessaares tänavavalgustus laiendamiseks ning olemasolevate tänavavalgustuspostide asukohtade muutmiseks, et tagada parem valgustus teeäärtes (praegu asuvad postid peamiselt hoonete lähedal, jättes teeäärsed liikumisalad pimedaks).

Kogu Hiiumaa varustamine elektriga ebakindel (avariioht suur). Loodusjõududest sõltuvus väga suur. Elektrivarustus puudub Kaleste küla Mustana piirkonnas, Heistesoo ja Leigri külades. Tänavavalgustus on 2,05 km pikkusel kergliiklusteel Reigi kalmistu parklast kuni Kõrgessaare teeristini (tugimaantee nr 80 Heltermaa- Kärkla- Luidja).

Eesmärk

On tagatud tänavavalgustus suuremates keskustes üldkasutatavatel tänavatel ning avalike hoonete, rajatiste juures. Koostöös elektrienergia teenuse pakujaga on tagatud tavaolukorras valla territooriumil stabiilselt elektrienergia varustatus. Kogu valla territooriumil on kaetud elektrivarustusega.

Tegevuskava

- 1) olemasolevate tänavavalgustuspostide asukohad vaadatakse üle, vajadusel pannakse uued lähemale teede äärtele tagamaks parem valgustus teealadel kõndijatele;
- 2) koostöös maaomanikega puhastatakse elektrikandetrassid ohtlikest puudest ning korraldatakse trasside aluse maa-ala regulaarne puhastushooldus;
- 3) Lauka tänavavalgustus laiendatakse
 - 3.1 Napi tee suunal (2015);
 - 3.2. Otste tee suunal (2015);
 - 3.3. Käina tee suunal (2013);
- 4) Kõrgessaare aleviku tänavavalgustusvõrgu laiendatakse
 - 4.1. Tööstuse tee mõlemapoolsel suunal (2014)
 - 4.1. Nõmmerga tee suunal (2014);
- 5) koostöös teenuse pakujaga elektrienergia parema kvaliteedi ja ülekande töökindluse tagamiseks jätkatakse 10 kv õhuliinide rekonstrueerimist ning 0,4 kv õhuliinide rekonstrueerimist (üleminek kaabelliinidele, võrkude lühendamine), samuti minnakse üle ISO pingestandardile;
- 6) et tagada süsteemide töö elektrikatkestuste puhul (selleks on vajalik 6 generaatori soetamine) rajatakse autonoomne energiasüsteem puhastusseadmete ja veevarustuse jaoks
 - 6.1. Kõrgessaares
 - 6.2. Laukal;
- 7) tagamaks üldkasutatavate hoonete (näiteks koolid, lasteaed) ja teenuste (vesivarustus, kanalisatsioon, valgus, kütmine) toimimine avariilukorras soetatakse avarii- generaatorid (pumplad, munitsipaalhooned);
- 8) koostöös vastavate ametkondadega lahendatakse
 - 8.1. Kaleste küla Mustana piirkonna elektrivarustus,
 - 8.2. Heistesoo küla elektrivarustus
 - 8.3. Leigri küla elektrivarustus;
- 9) Lauka Põhikooli bussiootekoht varustatakse üldvalgustusega, vajadusel paigaldatakse liikumisandurid (2013).

6.8 Planeerimine

Tänane olukord

Kõrgessaare valla üldplaneering on vastu võetud 14.06.2002 ning kehtestatud 24 jaanuar 2003.a. Üldplaneering on aluseks detailplaneeringute koostamisele detailplaneeringu kohustusega alal ja projekteerimistingimuste väljastamisele ülejäänud planeeringu alal. Samuti on selles kirjeldatud muuhulgas maa- ja veealade kasutuspõhimõtted ning kehtivad piirangud; ehitamise ja kruntimise põhimõtted. Lisaks täpsustati tingimusi 2010.a kehtestatus teemaplaneeringuga “Maakasutusreeglite ja ehitustingimuste määramine”.

Peale üldplaneeringu kehtestamist on koostatud aktiivselt detailplaneeringuid, mis on enamuses ka ellu viidud.

Planeerimisalase tegevusega tegeleb ehitusnõunik.

Eesmärk

Kõrgessaare valla territooriumil toimib läbimõeldud ja kohalikku elukeskkonda sobiv tegevus.

Tegevuskava

- 1) jätkatakse üldplaneeringus ettenähtud detailplaneeringute kohustuslike alade planeerimist;
- 2) osaletakse aktiivselt Hiiu maakonna teemaplaneeringute koostamisel
- 3) teostatakse järelvalvet kehtestatud detailplaneeringute elluviimise üle
- 4) võetakse arvele peremehetud varad (näiteks Villamaa töökoda), leitakse peremehetuile varadele omanikud (võõrandatakse).
- 5) Koostatakse detailplaneeringud koostöös kinnisasja omanikega järgmistele aladele:
 - 5.1.Lautrikohad : Mudaste, Peenera, Kootsaare, Nõmmerga jne (2014)
 - 5.2.Kõrgessaare köögivilja kasvatamise reservmaad (2015)
 - 5.3. Lauka köögivilja kasvatamise reservmaad (2015)
 - 5.4.Kõrgessaare sadam (alustatud 2012)
- 6) taotletakse riigilt munitsipaalomandisse:
 - 6.1.Kõrgessaare depoo
 - 6.2.Tahkuna mälestusmärk ja labürint,
 - 6.3.Kõrgessaare aleviku köögivilja kasvatamise reservmaad
 - 6.4.Lauka küla köögivilja kasvatamise reservmaad,
 - 6.5.Malvaste kalmistu,
 - 6.6.Kõrgessaare aleviku haljasalad
 - 6.7.Andrusemäe puhkeala
 - 6.8. Kirikulahe puhkealad,
 - 6.9.lautrikohad
 - 6.9.1. Mudaste,
 - 6.9.2. Kootsaare,
 - 6.9.3. Nõmmerga,
 - 6.9.4. Paope,
 - 6.9.5. Poama,
 - 6.9.6. Peenera,
 - 6.9.7. Suureranna,
 - 6.9.8. Tammistu,
 - 6.9.9. Jõesuu
 - 6.9.10. Kirikulahe paadisadam,
 - 6.9.11. Hüti klaasikoja asukoha maa,

6.9.12. mälestusmärgid,

6.9.13. Kõrgessaare mänguväljakud ja jalgpalliplats.

7) Lauka endine bensiinjaam lammutatakse; kinnistu Käina tee 44 võõrandatakse.

6.9 Telefoni- ja andmeside

Tänane olukord

Kõrgessaare vallas on valdavalt olemas nii mobiil- kui ka fiksvõrk.

Tahkunas asub valguskaabli vahevõimendusjaam (Eesti-Rootsi optilise kaabli liin). 2001. a paigaldati optilise kaabli lõik Lehtma teeristist - Kõrgessaare alevikuni pikkusega 18 km.

ADSL ühendused on kättesaadavad Kõrgessaares (sh. Viskoosas), Luidjal ja Kõpus. Perspektiivne ADSL leviala on Tahkuna. Tunduvalt on parandanud andmeside teenuse kättesaadavust KÕU turuletulek (traadita internetiteenus). Täna on probleemseteks piirkondadeks hajaasustusega külad, mis asuvad mobiilside mastidest kaugemal kui 5 km. Ennekõike sõltub nende inimeste andmeside vajaduste rahuldamine WiMAX seadmete hindade langemise kiirusest.

Valguskaabel Emmaste- Nurste- Luidja- Kõpu (ELA012) on paigaldatud kevadsuvel 2011 teenuspakkujate tarbeks EstWin projekti raames.

<http://ela12.elasa.ee/elakaart/?objekt=ELA012> .

Lõpptarbijaid valguskaabli külge ei ühendata, tuleb pöörduda oma teenuspakkuja poole (Elion või luua see ise)

http://www.elasa.ee/index.php?page=142&action=show_posts&topic_id=308

Valla poolt on loodud avalikud WiFi levialad Kõrgessaarde, Laukale, Kõpu Internaatkooli juurde.

ADSL tehnoloogia areng, erinevate mobiilioperaatorite pakutavad teenused ja valla poolt rajatud Wii-Fi on pikendanud külaliste suvilas viibimise aega - kaugtöö on kenasti võimalik..

Eesmärk

Kõigis valla piirkondades on olemas eeldused kvaliteetse telefoni- ja andmeside levikuks, kaugtöö võimalused leiavad aktiivset kasutust.

Tegevuskava

1. laiendatakse koostöös teenuse osutajatega optilise kaabli võrku Ristna ja Tahkuna suundadel
2. minnakse järk-järgult üle analoogsidelt digitaalsidele, esmajärjekorras tuleks seda teha enam asustatud aladel (Lauka, Luidja, Kõpu külad);
3. võimaldatakse järk-järgulist interneti püsiühendust ka valla hõredamalt asustatud piirkondades, eesmärgiga saada teenustega kaetud kogu territoorium;
4. osaletakse telefoni- ja andmesidealastes projektides;
5. vahendite piires tagatakse võimalikult kaasaegsed tehnilised vahendid avalikuks kasutuseks avatud telefoni- ja andmeside kohtades;
6. laiendatakse WIFI levialad valla territooriumil.

7. SOTSIAALKESKKOND

7.1 Haridus

Üldeesmärk

Kõrgessaare vallas on tagatud elanikele võimalus omandada kvaliteetne ja konkurentsivõimeline alus- ja põhiharidus, toetatakse ja soodustatakse elukestvat õpet, Erivajadustega õppijate vajadustega on arvestatud.

7.1.1 Alusharidus

Tänane olukord

Vallas on üks lasteaed VIGRI, mis asub 1980. aastal valminud lastepäevakoduks ehitatud hoones, tegevuskoht Kõrgessaare alevik.

Teeninduspiirkond on Kõrgessaare valla territoorium.

Elukohast lähtuvalt osa lapsi kasutavad Kärddla lasteaedade teenuseid. Töötajad on nõuetekohase kvalifikatsiooniga.

Eesmärk

Koostöös erinevate institutsioonidega on teadvustatud alushariduse tähtsust kui hariduse vundamenti, millega on toetatud laste võimete- ja huvidekohast arengut eluks ja kooliks ning kujundatud vajalikke väärtushinnanguid ja põhioskusi.

Tegevuskava

- 1) võimaldatakse lasteaias personalil osaleda regulaarselt koolitustel;
- 2) tagatakse laste õpetamiseks vajalikud kaasaegsed õppe- ja mänguvahendid;
- 3) viiakse ellu kehtivas Lasteaed Vigri arengukavas kavandatud tegevused;
- 4) vajadusel avatakse mängurühmad/ päevahoid eri piirkondades (kriteerium : vähemalt 5 last ühes piirkonnas, kelle elukoht on kaugemal kui 10 km lasteaiast)
- 5) laste arvust sõltuvalt avatakse lasteaed kas kahe või enama rühmalisena .
- 6) täiendatakse mänguväljakut (vedrukiigid; paat jms).

7.1.2 Põhiharidus

Tänane olukord

Vallas on üks munitsipaalkool- Lauka Põhikool, millel on I-IV klassi õpilastest koosnev liitklass tegevuskohaga Kõpu küla (tegevus toimub Kõpu Internaatkooli renditavates 100 m² suurustes ruumides). Liitklassi säilitamine on tingitud suurest vahekaugusest Lauka Põhikooliga. Liitklassile on loodud head töötingimused Kõpu Internaatkooli ruumides, mis võimaldab lapsel alghariduse saamist võimalikult kodu lähedal, lapse tervist säästvalt ja arengut soosivalt.

Lauka Põhikoolis oli seisuga 10.09.2011.a 82 õpilast. 01.09.2012a 77 õpilast.

Valla territooriumil tegutseb riigikoolina Kõpu Internaatkool. Kool annab põhiharidust Hiiu maakonna hariduslike erivajadustega lastele põhikooli lihtsustatud ja toimetuleku õppekava alusel. Kooli ülesanne on korrigeerida õpilaste arengut ja aidata kujundada võimalikult iseseisvalt toimetulevat isiksust.

10.09.2012 oli Kõpu Internaatkoolis 13 õpilast.

Kõpu Internaatkooli baasil tegutseb õpilaskodu Lauka Põhikooli õpilastele. Seisuga 10.09.2012 on 4 riiklikult toetatavat õpilaskodu kohta.

Eesmärk

Meie koolides õpetatakse õpilasi nii, et nad on omandanud konkurentsivõimeline põhihariduse; arendatud õpilaste teadmisi, oskusi ja võimeid nii, et on loodud eeldused kujunemaks kaaslasid arvestavad, otsustus- ja vastutusvõimelised ning ühiskonnas toimuvat mõistvad isiksused, kes suudavad jätkata õpinguid täiendava hariduse omandamiseks .

Tegevuskava

- 1) viiakse ellu kehtivas Lauka Põhikooli arengukavas kavandatud tegevused;
- 2) säilitatakse Lauka Põhikooli liitklass Kõpus niikaua kuni on sellele riiklik toetus.
- 3) parandatakse kooli materiaali- tehnilist baasi (arvutid, labor) ;
- 4) võimaldatakse õpetajatel vastavalt kooli koolituskavale osaleda regulaarselt täiendõppe koolitustel;
- 5) soodustatakse erivajadusega õpilastele vajalike toetavate õpete võimaldamist (koostöö HUPS-iga);
- 6) võimaldatakse korraldada õpilasvahetust;
- 7) toetatakse alternatiivseid õppemeetodeid (näiteks õpped õueklassis jt.) ;
- 8) toetatakse karjääri ja kutsenõustamisalaseid tegevusi (teabepäevad, koolide külastamised, koostöö HUPS-iga) ;
- 9) jätkatakse koostöölepingu alusel õpilaskodu teenuse ostmist Kõpu Internaatkoolilt ;
- 10) järjepidevalt nõustatakse ja koolitatakse lapsevanemaid ;
- 11) korraldatakse laste eneseväljendusoskust arendavaid koolitusi.
- 12) Toetatakse õpilasesindusi (õpilasomavalitsus), neid kutsutakse osalema vallavolikogu komisjonide töös (vaatlejana);
- 13) Toetatakse õpilasfirmasid;
- 14) Paigaldatakse Lauka Põhikooli juurde staadionile radadele sportkatted (2014);
- 15) Soodustatakse talispordialadega tegelemise populariseerimist (soetatakse suusad; täiendatakse uisuvarusid);
- 16) Laste arvu vähenemise ja sellest tulenevalt ruumide vabanemise korral viiakse kooli käsitöömajast tegevused- vahendid üle koolimaja ruumidesse; hoonele leitakse uus sihtotstarve (kuna päevakeskuse funktsioonid oluliselt laienevad, siis on kavandatud see sinna üle viia 01.09.2013).
- 17) koostöös teiste omavalitsustega toetatakse vajadusel Kõpu Internaatkooli munitsipaalomandisse taotlemist. Hiiumaa kogukonnale on Kõpu Internaatkool vajalik hariduslike erivajadustega laste õpetamiseks; toimetulekuoskuste arendamise baaskeskusena; puuetega inimeste elukestva õppe keskusena; projektipõhiselt sotsiaalse toimetuleku õpetamise keskusena;
- 18) töötatakse välja õpetajate motivatsioonisüsteem (arvesse võetakse näiteks järgmisi näitajaid: täiend- , ümberõppel osalemine, isiklik initsiatiiv, osalemine kohalikes ja/või rahvusvahelistes projektides jmt.); rakendatakse see ellu ;
- 19) luuakse tugisüsteemid hariduslike erivajadustega lastele (koostöö HUPS-iga) ;
- 20) Laste arvu jätkuva vähenemise korral võimalik kooli ja lasteaia töö ümberstruktureerimine ning vajadusel juhi konkursi korraldamine.

7.1.3 Õpilaste transport

Tänane olukord

Kõrgessaare vald korraldab tasuta kooliõpilaste transpordi valla piires Lauka Põhikooli. Kooliringi pikkus on kaugeimast punktist Lauka koolini ca 38 km.

Kõrgessaare valla registris olevatele gümnaasiumiõpilastele (sh. ka väljaspool maakonda õppivatele) kaetakse sõidukulud kuludokumentide alusel vastavalt eelarvelistele võimalustele. Vallal on 9- kohaline sõiduk, millega saab õpilasi viia- tuua võistlustele, üritustele.

Eesmärk

Koolipäevadel on tagatud õpilastransport kodu- kool- kodu nii, et lapsel sõiduaeg sel marsruudil oleks optimaalse pikkusega.

Tegevuskava

- 1) ühildatakse maksimaalselt maakonnasisesed bussiliinid Lauka Põhikooli õpilaste veoga;
- 2) jätkatakse õpilasveo teenusena ostmist niikaua kui kulud sel viisil on soodsamad kui omavalitsuses ise bussiteenust osutada;
- 3) toetatakse gümnaasiumiõpilasi sõidukulude osalise katmisega vallaeelarvest;

7.1.4 Õpilaste toitlustamine

Tänane olukord

Lauka Põhikooli õpilaste toitlustamine on korraldatud koolisööklas, mis on kaasaja nõuetele vastavalt renoveeritud ning sisustatud.

Lasteaed Vigri korraldab toitlustamist lasteaiahoones asuva köögi baasil. Lauka Põhikooli liitklassi ja õpilaskodu õpilastele on toitlustamine korraldatud Kõpu Internaatkooli baasil.

Eesmärk

On tagatud meie lasteasutustes maitsev ja tervisekaitsenõudeid arvestav toit (koolilõuna; lasteaia hommiku-, lõuna- ja õhtusöök) kõikidele lastele. Eelistatakse kohalikku toorainet.

Tegevuskava

Valdkonna koordineerimine on kavandatud üle viia alates 01.01.2014 struktuuride ümberkorraldamise käigus loodava majandustegevust koordineeriva ametiüksuse alla.

- 1) võimaldatakse kõigile valla registris olevatele I–IX klassi õpilastele tasuta koolilõuna;
- 2) toetatakse lasteaia koolieelsete laste lõunasöögi kulude katmist;
- 3) gümnaasiumiõpilaste toidukulusid kaetakse vastavalt võimalustele ja vajadustele (avalduse alusel);
- 4) korraldatakse (koostöös ettevõtjatega) erinevate toitude tutvustamise päevi (näiteks leivapäev, kartulipäev, mõne rahvuse toite tutvustav päev jmt.);
- 5) eelistatakse soetamisel kohalikke toiduaineid mahe- toodetud toiduaineid;
- 6) tagatakse vajalik inventar;
- 7) vajadusel ühe toitlustamise operaatori konkursi korraldamine Lauka Põhikooli, lasteaed Vigri ja Kõpu IK toitlustamise teenuse osutamiseks (2017 või hiljem).

7.1.5 Huvitegevus

Tänane olukord

Huvitegevus pakub täiendavaid võimalusi hariduse omandamiseks ja isiksuse arenguks. Praegu on meie lastel võimalik õpetajate, ringijuhide ja/või treenerite vahendusel tegeleda Huvitegevusega järgmistes alavaldkondades: loodus ja keskkond, sport (võrkpall, jalgpall, saalihoki, korvpall), üldkultuur (käsitöö, rahvakunst), loometegevus (muusika, kunst, tants jne).

Huvialast tegevust koolis suunab kooli huvijuht. Kõrgessaare Vaba Aja Keskus (edaspidi ka VAK) on enamuste spordi- ja huviringide tegevuste toimumispaigaks. Tegevust suunavad VAK juhataja, sporditöötaja ning noorsootöötaja.

Lisaks pakuvad külaseltsid mitmeid võimalusi tegeleda erinevate huvitegevustega.

Eesmärk

Erinevatele vanusegruppidele pakutakse mitmekesiseid võimalusi oma teadmiste, loovuse ning oskuste rakendamiseks ja arendamiseks jõukohaste tegevuste abil.

Tegevuskava

- 1) jätkatakse olemasolevate huviringide tegevuse toetamist; laste huviringid on osalejatele tasuta;
- 2) võimaldatakse kasutada munitsipaalomandis olevaid ruume huvitegevuste läbiviimiseks ka peale vastava asutuse põhitegevuseks vajalikku lahtiolekuaega;
- 3) kogutakse infot huvide ja pakutava rahulolu kohta, mille põhjal on kavandatakse tegevusi ning parendatakse vajadusel juba tehtavat ;
- 4) toetatakse täiendkoolitusel osalemist ;
- 5) toetatakse ettevõtmisi, kus võimaldatakse realiseerida teoreetilised teadmised praktilises tegevuses: kasutades nii traditsioonilisi kui kaasaegseid õpimeetodeid (näiteks laagrite , õpikodade, näituste jmt. korraldamine) ;
- 6) korraldatakse erinevaid konkursse, tunnustatakse parimaid;
- 7) soodustatakse huviliste olemasolul seni meie vallas vähem levinud huviringide teket (näiteks tehnika, purjetamine, mudelite ehitamine, noorgiidid, kodu- uurijad, matkajad, keeled, meeste (poiste) käsitöö jmt.) ;
- 8) laiendatakse Kõrgessaare alevikus õhtusel ajal vaba aja veetmise võimaldamiseks ruumide kasutusvõimalusi (näiteks videofilme vaatamiseks, mängude mängimiseks jne);
- 9) sõlmitakse võimaluste korral koostöölepinguid teiste asutustega võimaldamaks meie valla huvilistel õppida kohapeal vastavas asutuses õpetatavat;
- 10) töötatakse välja huvitegevusõpetajate motiveerimissüsteem ;
- 11) soetatakse huvitegevuste läbiviimiseks vajalikku inventari ja töövahendeid.

7.1.6 Noorsootöö

Tänane olukord

Noortel on võimalik käia spordiringides/treeningutel, muusikakoolis (Kärdlas) ja muusikaklassis (Lauka Põhikooli juures) ning võtta osa huviringide tööst.

Lisaks tegutsevad meie vallas koolivälised organisatsioonidena mitmed mittetulundusühingud, mille tegevustes on noortel võimalik osaleda.

Kõik noored ei huvitu sihipärasest tegevusest (noorsootöö seaduse alusel on noor 7- kuni 26-aastane isik).

Kõrgessaare VAK-is tegeleb noortega noorsootöötaja.

Eesmärk

On loodud tingimused noortele arendavaks tegevuseks, mis võimaldab neil oma vaba tahte alusel tegutseda väljaspool perekonda, õppekava ja töö. Noorte aktiivsus ja omaalgatus uute ideede ja projektide arendamisel ning ürituste korraldamisel leiab igakülgset toetust.

Tegevuskava

- 1) toetatakse erinoorsootöö alast tegevust ja tehakse koostööd maakonna alaealiste komisjoniga;
- 2) kasutatakse ära võimalused munitsipaalomandis olevates sobilikes hoonetes noorteürituste korraldamiseks ning noorteringide ja -ühenduste tegevuseks vajalike ruumide ja tehnika võimaldamisel;
- 3) toetatakse erinoorsootöö alast tegevust ja tehakse koostööd maakonna alaealiste komisjoniga;
- 4) võimaluste piires toetatakse noorte osalemist rahvusvaheline noorsootöö raames korraldatavates üritustel;
- 5) säilitatakse sidemed väljapoole maakonda õppima läinud noortega;
- 6) tehakse koostööd teiste noorteorganisatsioonidega.
- 7) koostatakse noorsootöö arengukava (2012 a)
- 8) toetatakse meie territooriumil tegutsevate noorteühingute, MTÜde noorteprogramme ja -projekte;
- 9) soetatakse tegevusi pakkuvat inventari (näiteks nn täringugolf vm põnev mäng). Noori kaasatakse ruumide sisustamise, ümbruse heakorrastamise töödesse ja inventari valikute tegemisse;
- 10) korraldatakse noortelaagreid ja tervistava puhkuse tegevusi;
- 11) täiendatakse võimalusi noortele spordi- ja või liikumisharrastusega tegelemiseks (terviserajad, mänguväljakud) ;
- 12) korraldatakse noorte riskikäitumist ennetavaid üritusi, osaletakse asjakohastes programmides;
- 13) toetatakse noorte töökasvatuse ja tööhõive alast tegevust
- 14) taaselustatakse noorte töökasvatust edendavate töö- ja puhkelaagrite süsteem;
- 15) korraldatakse noortele kutsenõustamise kättesaadavus) ;
- 16) toetatakse noorkotkaste ja kodutütarde tegevustes osalemist;
- 17) Noortekeskuse tegevuse laiendamiseks renoveeritakse ruumid Kõrgessaare VAK valitsejamajas (võetakse kasutusele seni kasutusotstarbeta katusealused ruumid).

7.1.7 Täiskasvanute täiend-, huvi – ja vabaharidus ning ümberõpe**Tänane olukord**

Valla elanikel on võimalik osaleda erinevatel koolitustel, mille korraldajateks on olnud SA Tuuru, Hiiu Maavalitsus, Töötukassa, MTÜ-d jne.

Eesmärk

On loodud soodsad tingimused võimaldamaks täiskasvanutele täiend-, huvi – ja vabahariduse omandamist, seeläbi on paranenud kohalike elanike toimetulek ja elukvaliteet.

Tegevuskava

- 1) toetatakse koolitustel osalemist;
- 2) korraldatakse koostöös asjakohaste asutustega erinevaid koolitusi, teabe- ja õppepäevi valla suuremates keskustes võimaldades soodsatel tingimustel kasutada ruume ;
- 3) soodustatakse täiskasvanute täiend-, huvi – ja vabaharidusalaste ning ümberõppealaste koolituste algatamist ja elluviimist (näiteks koostöös MTÜ-dega).

7.2 Kultuur, sport, muu vaba aja tegevus

Kõrgessaare Vaba Aja Keskus asub Kõrgessaare alevikus, Tööstuse tee 25 hoones asuvad peale treeningisaalide (kus toimub erinevate spordialade harrastustegevus) interneti püsiühendusega Avalik Interneti Punkt (AIP) milles on 4 arvutit, ruume rendivad OÜ Kärkla Apteek Kõrgessaare haruapteek, FIE Vilje Veevo ja Kõrgessaare Perearstikeskus OÜ, ühte ruumi saab kasutada konstaabel oma vastuvõtuks. Hoonesse paigaldatud AS Swedbank sularahaautomaat. 2005 aastal valmis kammersaal, sellega lisandus võimalusi mitmekülgseks kultuuritegevuse laiendamiseks.

Alates 2002 aasta sügisest kuulub Kõrgessaare Algkooli kasutuses olnud hoone (endine valitsejamaja) Kõrgessaare VAK hallatavate hoonete koosseisu. Selle hoone kasutuselevõtuga on laienenud võimalused huviringide tegevuseks.

Hoones asub alates 2002. aasta oktoobrist Kõrgessaare Raamatukogu ning kaks ruumi (28 m² ja 13,4 m²) on eraldatud Lauka Päevakeskusele.

Majas väikeses saalis (mahutab ca 30-40 in.) korraldatakse kontserte, koosviibimisi, näitusi.

7.2.1 Sport ja liikumisharrastus

Tänane olukord

Kõrgessaare VAKs asub täismõõtmega (18x32 m) spordisaal. Spordisaalis toimuvad ka Lauka Põhikooli kehalise kasvatuse tunnid, millega kaasneb transpordivajadus. VAK'is töötavad treeningugrupid. Enim harrastatavad alad seni – saalihoki, võrkpall, jalgpall, korvpall.

Olemasolevate spordiväljakute ja võimlate funktsionaalsus ja seisund ei vasta osaliselt tänastele vajadustele. VAK saal ei vasta üleriigiliste spordiürituste korraldamise nõuetele. Kogu spordiinventar on puudulik. VAK juures tegutseb aktiivselt MTÜ Viskoosa Spordiklubi, mis on saavutanud saalihokis vabariigi tasemel kõrgeid tulemusi.

Kõrgessaare Vaba Aja Keskuse ja Viskoosa Spordiklubi eestvedamisel toimub juba aastataid mitmekesine kevadsuvine spordiürituste sari (Kõrgessaare rattasõit, Kõrgessaare jaanijooks, jaaniturniir korvpallis, Viskossa CUP saalihokis, Luidja rannavolle, Luidja triatlon, Kõrgessaare tänavakorvpalliturniir), kus osalejaid üle Hiiumaa, mandrilt ja ka piiri tagant.

Viimastel aastatel on lisandunud MTÜ Hiiumaa maratoni eestvedamisel jooksumaraton ning rattaralli.

Liikumisharrastuse soodustamiseks on vallas mitmed matkarajad, kergliiklustee.

Eesmärk

Elanikud on omaks võtnud tervist säilitavad ja taastavad vaba aja veetmise võimalused; on loodud seda soodustavad tingimused; väärtustatakse ja harrastatakse tervisesporti ning on olemas ja rakendatakse toetussüsteemi võistlusspordi toetamiseks.

Tegevuskava

- 1) viiakse läbi küsitlused eelistuste ja vajaduste väljaselgitamiseks ning sellele vastavalt kavandatakse ja viiakse ellu suunatud tegevused;
- 2) korraldatakse spordielu puudutava info jõudmine kõigisse valla piirkondadesse;
- 3) toetatakse saavutussporti;
- 4) toetatakse omaalgatuslikke spordiprojekte erinevate spordialade harrastamiseks;
- 5) osaletakse võimaluste piires tulemusspordivõistlustel
- 6) tunnustatakse parimaid;
- 7) jätkatakse spordisarju (jaanijooksud, rattasõidud, turniirid jms)
- 8) viiakse ellu fuajee ümberehituse projekt;

- 9) remonditakse personali- ja AIP-i ruumid;
- 10) jätkatakse olemasolevate huviringide tegevustega ; laiendatakse huviliste/vahendite olemasolul ringitegevusi / treeninguid;
- 11) koostöös eraettevõtjaga renoveeritakse vestibüül ja ravikorpuse osa.
- 12) viiakse lõpule Kõrgessaare VAK renoveerimis- ja rekonstrueerimistööd;
- 13) renoveeritakse Lauka Põhikooli staadioni rajakatted;
- 14) tagamaks õpetamise kõrge tase ning vältimaks võimalikke teadmatusest tekkivaid vigastusi / probleeme koolitatakse treenereid ja juhendajaid;
- 15) rajatakse valgustatud tervisespordi- , seiklus ja suusarada Ninametsa;
- 16) rajatakse Kõrgessaare jalgpalliplats (2012.a);
- 17) arendatakse lõplikult välja Luidja rand (kiiged, liumäed jm. erinevad atraktsioonid; võrkpalliplatsid);
- 18) rajatakse valgustatud suusarada ja uisutamiseväljak Lauka kooli parki;
- 19) täiendatakse valitsejamaja ees asuvat spordiplatsi;
- 20) osaletakse ja korraldatakse laste- ja noorte spordilaagreid ;
- 21) luuakse võimalused ja tingimused noortele veespordiga tegelemiseks (purjetamine, sõudmine);
- 22) täiendatakse VAK rõdusaalis asuvat jõusaali;
- 23) uuendatakse ja soetatakse spordiinventari vastavalt vajadustele ja võimalustele;
- 24) rajatakse rula- ja rulluisuväljak (*skatepark*) väikelaste mänguväljakuga Kõrgessaarde
- 25) rajatakse väikelaste mänguväljak Laukale;
- 26) korraldatakse erinevatele huvigruppidele suunatud spordiüritusi /- võistlusi;
- 27) rajatakse kergliiklusteed (vt paragrahv) ;
- 28) toetatakse erinevate loodus- ja matkaradade rajamist
- 29) Andrusmäe suusa- ja laskumisrada koostöös RMK-ga ja teiste asjalistega ;
- 30) osaletakse sporditegevusalastes projektides;
- 31) toetatakse MTÜ Viskoosa Spordiklubi ning MTÜ Hiiumaa maraton tegevust;
- 32) soetatakse vajalik inventar;
- 33) toetatakse liikumisradade rajamist Tahkuna poolsaarele (Mangu suusarajad, Lõimastu kelgurajad jms);
- 34) toetatakse liikumisradade rajamist Kõpu poolsaarele.
- 35) toetakse ja täiendatakse maakonnaüleseid spordivõistlusi.

7.2.2 Kultuur

Tänane olukord

Vallas toimub mitmekesiseid kultuuriüritusi, mille korraldajateks valla oma asutused, erinevad seltsid, seltsingud, muuseum jt. Traditsiooniliselt tähistatakse igaaastaselt vabariigi aastapäeva, jaanipäeva, jõule. Kõpu tuletorni jalamil korraldatakse erinevaid üritusi.

Vallas on naisrahvatantsurühm Ungrulust, Laukal line- tantsurühm, lasteaias toimivad väikelaste tantsu- ja mänguring, Kõrgessaare Vaba Aja Keskuses kunstiringid.

Korraldatakse erinevaid näituseid.

VAK kammersaalis toimub mitmeid kultuuriüritusi.

Maakonnaülese üritusena on ellu rakendunud kalapidu Lestafest Kõrgessaares.

Avalikud esinemispaigad õuetingimustes on Kõrgessaare pargi esinemispaik, Lauka pargi esinemispaik, Kõpu tuletorn; Külamägi, Tahkuna tuletorn jne.

Üldine eesmärk

On loodud võimalused inimeste vabaks eneseväljenduseks ja loominguliseks tegevuseks rahuldamiseks elanike kultuuri-, haridus-, teabe- ja meelelahutusvajadusi. Kultuurikalender on mitmekesine ning pakub uut ja huvitavat igas eas inimestele

Tegevuskava

- 1) korraldatakse regulaarselt kultuuriüritusi (traditsioonilised tähtpäevad; ajalooa seotud tähtpäevad);
- 2) vahendatakse professionaalset kultuuri ;
- 3) tehakse koostööd kolmanda sektoriga ;
- 4) tunnustatakse tegijaid;
- 5) tehakse koostööd teiste kauneid kunste propageerivate asutuste ja/ või organisatsioonidega;
- 6) operatiivselt levitatakse teavet toimuva kohta kodulehel, teadetahvritel, valla ajalehes vm. kõigile huvilistele kättesaadaval viisil ;
- 7) võimaldatakse kultuurivaldkonna töötajatel osaleda erinevatel koolitustel;
- 8) korraldatakse valla mainet ja atraktiivsust suurendavaid kultuuriüritusi;
- 9) valla tunnusüritusena korraldatakse Lestafesti;
- 10) viiakse läbi tegevusi, mis väärtustavad, säilitavad, tutvustavad ning integreerivad kohalikku kultuuriellu kultuuripärandit sh. pärimuskultuuri;
- 11) toetatakse ja soodustatakse igakülgset kaunite kunstide levikut erinevate vanusegruppide seas (projektide toetus; õpivõimaluste loomine; erinevad kultuuriüritused) ;
- 12) valla kultuuriellu mitmekesisemaks muutmiseks kaasatakse võimalusel Kõrgessaare vallas elavaid (suvitavaid, külastavaid) kultuuriinimesi;
- 13) esitletakse paremini meie valla ajaloolist kultuuripärandit (Hüti klaasikoja asukoha märkimine; tutvustatakse kiriku osa kultuuriloos jne) ;
- 14) eksponeeritakse paremini valla ajalooa seonduvat. (näiteks näitustel; tutvustatakse valla ajalugu ja kohalikku eluolu läbi näitemängude (VAK või MTÜ- de näiteringid) ;
- 15) korraldatakse tegevusi mittetraditsioonilistes paikades (näiteks teatrietendused, kontserdid Tahkuna tuletorni juures ; Reigi pastoraadis; öölaadad, - kohvikud jne)

7.2.3 Raamatukogud**Tänane olukord**

Kõrgessaare Raamatukogu asub valitsejamaja ruumides Kõrgessaare alevikus, Tööstuse tee 16a. Ruumide suurus vastab (ruumid suurustega 41,5 m², 23,5 m², 25,4 m² + osaliselt fuajee kasutusvõimalus) hetkel vajadustele.

Teeninduspunkt on Laukal seltsimaja ruumides ja Kõpus Internaatkoolis, Lauka teeninduspunkti ruumid vajavad kiiret kapitaalremonti, nende küttesüsteem on vajalik korrastada.

Raamatukogu teeninduspunktid pakuvad AIP teenust.

Raamatute laenusus ja teeninduspunktidevaheline teabekasutus toimub elektrooniliselt; toimib ühise andmebaasi ristikasutuse võimalused teiste raamatukogudega;

Eesmärk

Raamatukogu on üldkasutatav rahvaraamatukogu vallas, mis võimaldab rahuldada erinevate elanikkonna gruppide kultuurilisi vajadusi. Raamatukogu on toimiv kogukonnakeskus, mis koostöös teiste asutustega loob lisaväärtust valla kultuurielus

Raamatukogu on atraktiivne vaba aja hariva veetmise koht, kohaliku teabe keskuseks. Tagatud on lugemishuvide rahuldamine nii õppe-, teatme-, ilukirjanduse, kui ka ajakirjanduse osas.

Raamatukogu on toimiv kogukonnakeskus, mis koostöös teiste asutustega loob lisaväärtust valla kultuurielus

Tegevuskava

- 1) tagatakse ühtse andmebaasi kasutamine ja elektrooniline laenutus kõigis Kõrgessaare Raamatukogu teeninduspunktides;
- 2) orienteerutakse uudiskirjanduse ja perioodika ostmisele;
- 3) valla lehes ja/ või kodulehel avaldatakse teavet raamatukogu tegevusega seotu kohta;
- 4) jätkatakse toetavate teenuste osutamise (osaliselt tasulised) raamatukogus (paljundus, printimine, arvuti kasutamine, interneti kasutamine, videofilmide laenutamine, perioodika-raamatute lugemine kohapeal) ;
- 5) tehakse koostööd teiste raamatukogudega;
- 6) koostatakse raamatukogude arengukava (2012.a)
- 7) Lauka teeninduspunkt viiakse üle Lauka Põhikooli ruumidesse ja töö ühildatakse kooliraamatukoguga (2013-2014);
- 8) korraldatakse avalikkusele, eelkõige lastele suunatud mitmekesiseid üritusi raamatute/ lugemise huvi äratamiseks (näiteks raamatuteemalised näitused, raamatuviktoriinid, ühiste lugemiste üritused väljaspool raamatukogu ruume, kirjanike tutvustamiste õhtud, ajurünnakute korraldamine jmt.) ;
- 9) osaletakse raamatukogualastes projektides;
- 10) soetatakse raamatukogu inventari, eelkõige riiulid ja vahetatakse välja vana inventar kõikides teeninduspunktides (2013-2014);
- 11) infotehnoloogia kaas-ajastatakse;
- 12) kiirendamiseks lugejatele soovitu kättesaamist erinevates teeninduspunktides püütakse leida vahendeid teavikute soetamiseks nii, et nõutavat ilukirjandust saaks osta 2 eksemplari.

7.3 Sotsiaalhoolekanne**Tänane olukord**

Valla elanike hulgas on enim tõusnud eakate osatähtsus ja selline trend jätkub ilmselt ka järgnevate aastate jooksul. Tunduvalt on suurenenud töövõimetuspensionäride arv. Valla terviseprofiili andmetel oli 01.03.2010 seisuga vallas töövõimetuspensionäre 57, 01.09.2012 seisuga oli nende arv tõusnud 73-ni. Puudega inimeste arv on jäänud stabiilseks – valla terviseprofiili andmetel oli 01.03.2010 seisuga vallas puudega inimesi kokku 82, 01.09.2012 seisuga 83 inimest.

Eelpooltoodust on näha, et vajadus toimetulekut toetavate hoolekande- ja tervishoiuteenuste olemasolu ja kättesaadavuse järele suureneb.

Liikumispuudega inimestele on teenuste kättesaadavus raskendatud ka piiratud juurdepääsuvõimaluste tõttu ehitistes ja sobivate transpordivahendite vähesuse või puudumise tõttu.

Laste ja lastega perede hoolekandes tuleb suuremat tähelepanu pöörata hästitoimivale ja mitmekesisele ennetustööle kaasates senisest paremini sidusvaldkondade spetsialiste.

Tööealise elanikkonna hulgas on tööpuudus võrreldes kalatööstuse pankrotijärgsete aastatega vähenenud, kuid probleemiks on olemasolevate töökohtade kaugus elukohast. Hiiumaal on ühiskondliku transpordi kasutamise võimalused vähesed, mandril ja välismaal töötades lisanduvad täiendavad kulud eluasemele, toidule ja transpordile. Võivad tekkida probleemid ravikindlustusega ja perekonnaliikmete pikad lahusolekud on täiendavaks riskiteguriks.

Seadusandlusest tulenevalt on kohaliku omavalitsusüksuse ülesanded sotsiaalhoolekande korraldamisel:

1. kohaliku sotsiaalhoolekande arengukava väljatöötamine valla arengukava osana;
2. sotsiaalteenuste, vältimatu sotsiaalabi ja muu abi andmise korraldamine ning sotsiaaltoetuste määramine ja maksmine;
3. sotsiaalhoolekandeleaste statistiliste aruannete koostamine ja nende esitamine maavanemale;
4. eestkosteasutuse töö korraldamine.

Sotsiaalhoolekande sihtgrupiks on põhiliselt elanikkonna mitteaktiivne osa - eakad inimesed; lapsed, lastega pered; erivajadustega inimesed, töötud, samuti teised sotsiaalhoolekannet vajavad isikud.

Sotsiaalteenused:

- 1) sotsiaalnõustamine;
- 2) abivahendite laenutamine või selle korraldamine;
- 3) isikliku abivahendi kaartide ja parkimiskaartide väljastamine ning selle üle arvestuse pidamine;
- 4) sotsiaalteenused raske või sügava puudega lastele (s.h. riigi poolt rahastatav lapsehoiuteenus) ja nende peredele;
- 5) koduteenused (alates 01.01.2013 korraldab Lauka Päevakeskus);
- 6) eluasemeteenus (sotsiaalkorter, munitsipaalpind);
- 7) eluaseme kohaldamine puudega inimestele;
- 8) perekonnas hooldamise /tugipere/tugiisikuteenus;
- 9) hoolekandeaasutuses hooldamise korraldamine;
- 10) sotsiaaltransporditeenuste osutamine või korraldamine (alates 01.01.2013 korraldab Lauka Päevakeskus);
- 11) psüühiliste erivajadustega isikutele riiklike hoolekandeteenuste osutamine (igapäeva elu toetamise teenus Lauka Päevakeskuses) ja osutamise korraldamine;
- 12) pesupesemine /-parandamine, duši kasutamine (korraldab Lauka Päevakeskus);
- 13) juuksuri- ja massaažiteenuse korraldamine (Lauka Päevakeskus);
- 14) õpilaskodus toetavate teenuste korraldamine;
- 15) psühholoogilise nõustamise ja psühhiaatrilise abi korraldamine;
- 16) võlanõustamisteenus korraldamine;
- 17) ohvriabi korraldamine;
- 18) häirenuputeenus korraldamine;
- 19) varjupaika suunamine;
- 20) vältimatu abi korraldamine;
- 21) eestkoste korraldamine;
- 22) muude toimetulekuks vajalike sotsiaalteenuste osutamine või korraldamine.

Sotsiaaltoetused

- 1) riigieelarvest makstavad toetused (toimetulekutoetus ja täiendavad sotsiaaltoetused riigieelarvest);
- 2) valla eelarvest makstavad sotsiaaltoetused: hooldajatoetus, lapsetoetus, koolitoetus, õppetootused (sh sõidu- ja toitlustussoodustused), matusetootus, ühekordne ravitoetus, ühekordne peretoetus;
- 3) valla eelarveliste vahendite piisavuse korral makstakse vajadusel muid toimetulekut soodustavaid toetusi.

Eesmärk:

On rakendunud elanike iseseisvat toimetulekut efektiivselt ja paindlikult toetav hoolekandesüsteem. Kvaliteetsed sotsiaalteenused ja toimetulekut toetavad sotsiaaltoetused on kättesaadavad kõikidele vallas elavatele õigustatud isikutele.

Tegevuskava

- 1) jätkatakse olemasolevate sotsiaalteenuste osutamist ja nende korraldamist, vajaduste ja võimaluste korral juurutatakse uusi;
- 2) jätkatakse perede toimetulekut soodustavate toetuste maksmist valla eelarvest, vajaduste ja võimaluste korral juurutatakse uusi;
- 3) korraldatakse sotsiaaltöötajate pidevat koolitust ja võimaldatakse enesetäiendamist;
- 4) eestkoste korraldamine;
- 5) laste ja noorte turvalisuse, arengu ning hoolduse tagamine (lastekaitsetöö);
- 6) Lauka Päevakeskuse tegevuse mitmekesistamine ja laiendamine valla piires (alates 01.01.2013 lisandub koduteenuste ja sotsiaaltransporditeenuse osutamise korraldamine; alates 01.01.2014 teenused koduste lastega peredele ja lastele jne)
- 7) lastega perede toimetulekuraskuste ennetamine, võrgustikutöö parandamine;
- 8) koostöös kooliga erivajadusega lastele ja nende peredele vajalike toetavate teenuste (õpiabi, sobivad õppevormid, psühholoog, logopeed, õpilaskodu teenus, tugiisiku määramine, rehabilitatsiooni teenus, lapsehoiuteenus, vanemate nõustamine, tegevusteraapia, koostöös Kõpu IK-ga laste suvehoid jne.) osutamine;
- 9) eakate ja puuetega inimeste hoolekandes hooldusvajaduse hindamise läbiviimine ühtse metoodika alusel ja tulemustest lähtuvalt optimaalse sotsiaalteenuste ja toetuste süsteemi (abivahendid, rehabilitatsiooniteenus, koduteenused, tugiisik, koduõde, isiklik abistaja, toetatud elamise ja igapäevaelu toetamise teenus psüühiliste erivajadusega inimestele jms.) väljakujundamine;
- 10) liikumispuudega inimestele juurdepääsu tagamise parandamine üldkasutatavatesse hoonetesse;
- 11) elanikkonna teavitamine pakutavatest sotsiaalteenustest ja toetustest;
- 12) pikaajaliste töötute motiveerimine ja aktiveerimine koostöös Töötukassa, MTÜ- de, ettevõtjate ja teiste asjalistega;
- 13) kolmanda sektori kaasamine sotsiaalteenuste osutamisse ja arendamisse ning tervisedenduslikesse projektidesse.
- 14) mitteaktiivsete eakate motiveerimine ja kaasamine aktiivsesse ühistegevusse
- 15) seoses tegevuse mitmekesistamisega ja laiendamisega leitakse Lauka Päevakeskusele sobivamad ruumid, üheks variandiks on Lauka Põhikooli praegune käsitöömaja (01.09.2013);
- 16) Lauka Päevakeskuse arengukava koostamine;
- 17) lastevanemate koolitamine ja nõustamine;
- 18) vajadusel sotsiaaleluruumide soetamine või munitsipaaleluruumide kasutuselevõtmine sotsiaalteenuste osutamiseks (vältimatu abi, varjupaigateenus, eluasemeteenus jms.) (2017);
- 19) osalemine riiklikes ja maakondlikes projektides, koostöö jätkamine ja arendamine teiste omavalitsuste, MTÜ- de, puuetega inimeste organisatsioonide ja vabatahtlikega.

7.4 Tervishoid

Tänane olukord

Esmatasandi arstiabi osutab elanikkonnale Kõrgessaare alevikus asuv OÜ Kõrgessaare Perearstikeskus. Perearst /õde korraldab ka Lauka Põhikooli õpilaste meditsiinilist teenindamist (koolitervishoid) ja teeb vajadusel koostööd sotsiaaltöötajatega. Samas asub OÜ Kärddla Apteegi Kõrgessaare filiaal. Perearsti nimistus on umbes 900 inimest (norm on 1600 ± 400 , millest maavanem kooskõlastatult Eesti Haigekassaga võib lubada kõrvalekaldeid sõltuvalt piirkonna eripärasest). Alates 01.01.2013 hakkab tervishoiuteenuseid korraldama maavalitsuse asemel Terviseamet.

Kärddlas asuvas SA-s Hiiumaa Haigla osutatakse ambulatoorset ja statsionaarset eriarstiabi, kiirabiteenust, hooldusravi ja ambulatoorset taastusravi ning rehabilitatsiooniteenust. Haigekassa poolt rahastavat koduõde teenust Kõrgessaare vallas ei osutata teenuise osutaja puudumise tõttu. Ambulatoorset psühhiaatriateenust on võimalik saada Kärddlas nädalalõppudel (FIE Katrin Noorkõiv), tervishoiuteenust kogu Hiiumaale osutab dr. Lember.

Kärddlas tegutseb 3 erapraksist omavat stomatoloogi, SA Hiiumaa Haigla ruumides on vastuvõtuaajad Pärnu Hambapolikliiniku stomatoloogidel, ortodontidel ning proteesijatel. Hambaravikeskused on ka Käinas ja Emmastes, Kõrgessaares hambaravi võimalus puudub. Kärddlas asuvates optikakauplustes toimuvad optometri ja silmaarsti vastuvõttud. On koostatud Kõrgessaare valla terviseprofiil.

Seadusest tulenevalt on kohaliku omavalitsuse ülesandeks elanikkonna haiguste ennetamisele ja tervise edendamisele suunatud tegevuse korraldamine kohaliku omavalitsuse maa-alal.

Elanike tervist, seda mõjutavad tegurid ja kogutud andmete põhjal koostatud tegevuskava on põhjalikumalt kajastatud "Kõrgessaare valla terviseprofiilis 2010- 2020".

Eesmärk

On loodud keskkond, kus iga elanik väärtustab oma tervist, rakendunud on patsiendikesksete tervishoiuteenuste, haiguste ennetamise ja tervise edendamise süsteem. Elanikkonnale on tagatud piisav teave terviseriskide teadlikuks vähendamiseks vajalike valikute tegemiseks, kvaliteetsed tervishoiuteenused on kättesaadavad kõikidele vallas elavatele õigustatud isikutele.

Tegevuskava

- 1) elanike terviseteadlikkuse tõstmine (terviseõpetusele suurem tähelepanu, tervislik toit koolisööklas ja lasteaias, spetsialistide loengud erinevatele siht- ja vanusegruppidele, koostöö MTÜ- dega, laste hammaste kontroll; mammograafi külastused jms.);
- 2) ravikindlustamata isikutele vajadusel esmase arstiabi ja terviseuuringute võimaldamine;
- 3) psühholoogilise ja psühhiaatrilise abi osutamise võimaluste korraldamine ja pagedamine;
- 4) täiskasvanute hoolekandes koostöö parandamine tervishoiusüsteemiga (koduõendusteenus, hooldus/ põetusteenus, puudega või dementse pereliikme hooldajate nõustamine, neile puhkuse võimaldamine jms);
- 5) võrgustikutöö parandamine;
- 6) terviseprofiili igaaastane uuendamine ja tegevuskava elluviimine;
- 7) koolitervishoiu korraldamise kontseptsiooni rakendamine;

- 8) Kõrgessaare perearstikeskuse säilimisele kaasaaitamine (ruumide rent soodustingimustel).
- 9) tervist edendavate tegevuste korraldamise jätkamine, olemasolevate võimaluste parem kasutamine ja arendamine; vastavates programmides ja projektides osalemine; (tervisepäevade läbiviimine, ravivõimlemise rühmad, seenioritants ja kepikõnd, spordimängud peredele jms);
- 10) võimaluse korral vaksineerimiste läbiviimise toetamine (2015).

8. ÜLDVALITSEMINE

8.1 Avalik teave ja valla maine kujundamine.

Tänane olukord

Valla Teataja, on 1 kord kuus Kõrgessaare vallas ilmuv ainukene kohalik infoleht. Trükiarv on 620 eksemplari, formaat A4, neli lehekülge. Lehe kojukanne toimub kõikidele valla peredele. Kõrgessaare vallal on kodulehekülge aadressil www.korgessaare.ee.

Vallas on võimalik kasutada praegu AIP teenust Kõrgessaare VAK-is; Kõrgessaare Raamatukogus ja Lauka raamatukogus; Kõpu Internaatkooli raamatukogus, Kõpu tuletorni teenindushoones (turismihooajal).

Eesmärk

On tagatud operatiivne ja õige info edastamine vallaelanikele erinevate teabekanalite kaudu ning võimalikult paljude erinevate huvigruppidega koostöös kujundatud valla maine ühtselt positiivsena.

Tegevuskava

- 1) avalikustatakse regulaarselt valla organite poolt vastuvõetud õigusaktid ja nende eelnõud;
- 2) korraldatakse laiemat üldsust huvitavate probleemide kerkimise korral elanike laiemat teavitamist konkreetse asjaga seotud asjaoludest ning võimalike lahenduste kohta (näiteks hooletusse jäetud kinnistute – hoonete omanikud) .
- 3) Valla teataja ilmub jätkuvalt kord kuus, kajastamaks olulisemaid teemasid antakse kord kvartali välja leht laiendatud mahus (alates 01.01.2013) (näiteid teemadest: heakorrasteemad, ürituste programm, koolialguse meeldetuletused, jõulutegevused ja muud teemad). Alates 01.01.2013 toimub Valla Teataja väljaandmine Kõrgessaare Raamatukogu koordineerimisel ;
- 4) tagatakse juurdepääs interneti teenustele AIP kaudu;
- 5) uuendatakse regulaarselt valla kodulehekülge;
- 6) kogutakse infot piirkonniti kohtumiste ja koosolekute korraldamise kaudu ja elanike küsitluste läbiviimise abil; analüüsitakse tulemusi ning võimaluste piires arvestatakse nendega;
- 7) avalikku huvi kajastavad planeeringuid tutvustatakse põhjalikumalt erinevatele huvigruppidele;
- 8) koostatakse valla infovoldik, seda uuendatakse vähemalt üks kord aastas;
- 9) koostatakse valda tutvustav raamat ;
- 10) tehakse videofilm valla kohta;
- 11) tutvustatakse valda, et inimesed siia tulla tahaksid.
- 12) korraldatakse meenekonkurss (2013);
- 13) Vaadatakse üle valla preemia statuut; korrigeeritakse seda;
- 14) kaalutakse üleminekut riigi poolt välja töötatud kodulehe põhjale.

8.2 Kodanikeühendused, omaalgatuslik tegevus, muud ühiskonnateenused

Tänane olukord

Täiendamaks avaliku ja erasektori poolt osutatavaid kogukonna normaalse toimimise seisukohalt vajalikke ülesandeid, on vallas ka aktiivne kolmanda sektori poolne tegevus.

Seisuga 01.01.2012 on vallas on registreeritud 44 mittetulundusühingut erinevates valdkondades (sh. korteriühistud) ning moodustatud 3 seltsingut.

Eesmärk

Kogukond on kaasatud võimalikult palju kohaliku elukorraldust kujundavate küsimuste lahendamistesse, seeläbi on tagatud kohalike elanike haaratus protsesside kujundamisse ning toetatud ning soodustatud kohalike elanike omaalgatuslikku tegevust kõikides arengukava valdkondi puudutavate tegevuste läbiviimisel.

Tegevuskava

- 1) toetatakse kolmanda sektori tegevust projektide kaasfinantseerimise kaudu ning tegevus- / tingimuste loomise toetuste abil;
- 2) huvi ja/või vajaduse korral kaasatakse kolmanda sektori esindajaid töögruppide, komisjonide koosseisu
- 3) tehakse koostööd usuorganisatsioonidega;
- 4) toetatakse MTÜ- de osalemist ülemaakondlikes ja üleriigilistes organisatsioonides ja üritustel.
- 5) toetatakse järgmiste objektide renoveerimist:
 - 5.1.Reigi kirik (huvitatud isik: usuorganisatsioon)
 - 5.2.Reigi pastoraat huvitatud isik: (usuorganisatsioon)
 - 5.3.Kõpu kirik- rahvamaja, (2012-204.a huvitatud isik: MTÜ, usuorganisatsioon)
 - 5.4.Puski kirik (huvitatud isik: usuorganisatsioon)
 - 5.5. Lauka külaarenduskeskus (huvitatud isik: MTÜ);
 - 5.6. militaarmuseum (huvitatud isik: MTÜ)

8.3 Avalik haldus; koostöö

Tänane olukord

Valla juhtimine on suurel määral seotud temale seaduste ja teiste riigivõimu aktidega pandud funktsioonide täitmisega ja valla maine kujundamisega.

Omavalitsuse juhtimises on olnud viimastel aastatel stabiilsus, välja on kujunenud juhtimisstruktuur. Kuna nõuded on rangemad ning riigi poolt on delegeeritud järjest enam ülesandeid omavalitsusele, siis olemasolevate ametikohtade arvuga suudetakse vaid olulisem ülesannetest täies mahus täita.

Koostööd tehakse teiste Hiiumaa omavalitsustega ning asutustega, samuti üleriigiliste omavalitsuste organisatsioonidega (näiteks EMOL)

Eesmärk:

Valitsemine vastab hea halduse tavade põhimõtetele: usaldusväärsus ja õiguskindlus; avatus ja läbipaistvus; vastutavus; säästlikkus, tõhusus ja mõjus. Läbimõeldud juhtimise, hea koostöö, korrektse infovahetuse ning koolituste tõhusa toimimisena on tagatud elukeskkonna tasakaalustatud areng ning kindlustatud vallaelanike heaolu.

Tegevuskava

- 1) vallavalitsuse ülesanne on olla usaldusväärne, õiglane ja avatud partner, loov ning ratsionaalne, selleks suunatakse senisest enam teenistujaid ja töötajaid tegutsema ühtse meeskonnana, tõstetakse juhtimiskvaliteeti; arendatakse avalikke teenuseid; majandatakse efektiivselt; valitsetakse valla vara heaperemehelikult.
- 2) elanike informeerituse tõstmiseks parandatakse:
 - 2.1.operatiivse (vastuvõtuajad, kontaktandmed, info toimuvatest üritustest, konkursid, pakkumiste tähtajad, transpordigraafikud, töökorralduse alused , info avalike teenuste kohta jmt.) ;
 - 2.2 selgitava, põhjendava (erinevate seisukohtade ja valikute kirjeldamine; tehtud otsuste tausta selgitamine; arutelud erinevatel valdkondlikel teemadel erapooletuse põhimõttel) ;
 - 2.3.omavalitsuse toimimiste kirjeldava teabe (ülevaated valitsuse ja volikogu ning nende erinevate komisjonide tööst; milliste murede ja mõtetega millise ametniku või esindaja poole pöörduda jmt leviku parendamise abil .
- 3) kaasatakse kodanikke läbi erinevate arutelude jm. kohaliku elukorralduse kujundamisse, et seeläbi jõuda parimate lahendusteni, kasutatakse kõige otstarbekamalt olemasolevaid ressursse ning muuta omavalitsuses toimuv "ühiseks asjaks;
- 4) parendatakse teenistujate ja töötajate töötingimusi. Kaas- ajastatakse vajadustele vastavalt infotehnoloogia riist-ja tarkvara;
- 5) toetatakse igakülgset teenistujate erialase hariduse ja koolituse võimaldamist; soodustakse infotehnoloogialaseid ja võõrkeelte koolitusi;
- 6) oma huvide väljendamiseks, esindamiseks ja kaitsmiseks ning ühiste ülesannete täitmiseks osaletakse Hiiumaa Omavalitsuste Liidu ning EMOL-i tegevuses;
- 7) koostöös Hiiumaa omavalitsustega tegutsetakse valdkondades , mis on ülesaareliselt olulised; koostatakse tegevuskavad ja viiakse need ellu ühistegevustena (jäätmemajandus, koolivõrk, planeeringud, Kõpu Internaatkool, Hiiu Maakonna Hooldekeskus, ühistransport, haridus, kultuur, sport, turism) ;
- 8) et tagada vallaelanike kvaliteetne teenindamine, töö efektiivne korraldamine ning kulude vähendamine toimub keskselt hoonete ja taristu majandamine (va igapäevane koristushooldus, valdkonna põhitegevuse inventariga seotu); valdkonna spetsialistidel on selle tulemusena võimalik keskenduda põhitegevusele;
- 9) operatiivsuse suurendamiseks korraldatakse vallavolikogu ja – valitsuse infovahetust ja tööd võimalusel elektrooniliselt;
- 10) luuakse erivaldkondade elektroonilised registrid (planeeringud, ehitusteave, jäätmemajandus jne).
- 11) võetakse kasutusrendile vallavanemale uus sõiduauto;
- 12) Koduteenuste ühe auto vähendamise arvelt võetakse kasutusrendile loodava majandusüksusele ametiauto.

9. EELARVE STRATEEGIA 2013 – 2016

Eelarvestrateegia on finantsplaan nelja eelseisva eelarveaasta kohta ning käsitleb valla tegevustulusid, tegevuskulusid, investeringuid, finantseerimistegevust ning nendest lähtuvaid rahavoogusid. Eelarvestrateegia võimaldab hinnata tulevaste rahavoogude kujunemist ning seeläbi loob aluse tänastele otsustele, mis mõjutavad omavalitsuse tegevust.

Valla eelarvestrateegia koostamisel on lähtutud Rahandusministeeriumi majandusprognosidest. Eelarvestrateegia on valla arengukava osa.

	2011 täitmine	2012 eeldatav täitmine	2013 kava	2014 kava	2015 kava	2016 kava
Põhitegevuse tulud kokku	1 197 847	1 387 569	1 283 447	1 282 507	1 314 065	1 367 392
Maksutulud	728 850	778 230	804 000	854 000	884 000	934 000
sh tulumaks	611 388	660 000	690 000	740 000	770 000	820 000
sh maamaks	117 462	118 230	114 000	114 000	114 000	114 000
Omatulud	130 232	145 798	138 298	131 759	135 316	138 843
Saadavad toetused tegevuskuludeks	324 982	442 291	323 749	279 349	277 349	277 149
sh toetusfond (lg 2)	204 757	217 776	217 776	217 776	217 776	217 776
sh muud saadud toetused tegevuskuludeks	120 225	224 515	105 973	61 573	59 573	59 373
Muud tegevustulud	13 784	21 250	17 400	17 400	17 400	17 400
Põhitegevuse kulud kokku	1 167 939	1 299 174	1 223 576	1 165 715	1 180 252	1 194 883
Antavad toetused tegevuskuludeks	76 341	76 220	53 703	53 005	53 005	53 005
Muud tegevuskulud	1 091 598	1 222 955	1 169 873	1 112 710	1 127 247	1 141 878
sh personalikulud	600 784	633 594	594 962	591 962	591 962	591 962
sh majandamiskulud	486 150	582 557	567 811	507 306	521 510	535 591
<i>sh alates 2012 katkestamatud kasutusrendimaksud</i>		6 237	6 417	6 437	6 459	6 482
sh muud kulud	4 664	6 804	7 100	13 442	13 775	14 325
Põhitegevuse tulem	29 908	88 395	59 871	116 793	133 813	172 509
Investeeringustegevus kokku	19 067	-149 479	-59 697	-41 087	-79 195	-133 101
Põhivara müük (+)	3 196	2 700	60 000	15 500		
Põhivara soetus (-)	-23 769	-258 843	-895 697	-50 000	-75 000	-130 000
<i>sh projektide omaosalus</i>		-193 902	-110 834	-50 000	-75 000	-130 000
Põhivara soetuseks saadav sihtfinantseerimine (+)	61 052	114 884	784 863			
Põhivara soetuseks antav sihtfinantseerimine (-)	-12 782					
Finantstulud (+)	6	100	120	150	170	200
Finantskulud (-)	-8 635	-8 320	-8 983	-6 737	-4 365	-3 301
Eelarve tulem	48 975	-61 084	175	75 706	54 618	39 409
Finantseerimistegevus	-78 828	109 195	-44 118	-79 852	-46 808	-46 808
Kohustuste võtmine (+)	0	195 945	51 055			
Kohustuste tasumine (-)	-78 828	-86 750	-95 173	-79 852	-46 808	-46 808
Likviidsete varade muutus	-29 854	48 111	-43 943	-4 146	7 810	-7 400

Likviidsete varade suunamata jääk aasta lõpuks	80	48 191	4 248	102	7 912	512
Võlakohustused kokku aasta lõpu seisuga	240 361	349 556	305 438	225 586	178 778	131 969
Netovõlakoormus (eurodes)	240 281	301 365	301 190	225 484	170 865	131 457
Netovõlakoormus (%)	20,1%	21,7%	23,5%	17,6%	13,0%	9,6%
Netovõlakoormuse ülemmäär (eurodes)	718 708	832 541	770 068	769 504	841 633	1 073 945
Netovõlakoormuse ülemmäär (%)	60,0%	60,0%	60,0%	60,0%	64,0%	78,5%
Vaba netovõlakoormus (eurodes)	478 428	531 177	468 879	544 021	670 767	942 489

9.1 Tulubaasi ülevaade ja prognoos

Tulumaks

Tulumaksu prognoosimisel on eeldatud maksumaksjate arvu kasvuga ning elanike sissetulekute tõusuga.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Maksumaksjate arv	538	551	554	557	559	561
Maksumaksjate arvu muutus	3,3%	2,4%	0,5%	0,5%	0,4%	0,4%
Sissetulek inimese kohta kuus	810	856	903	955	1 012	1 074
Sissetuleku kasv	7,7%	5,6%	5,5%	5,8%	6,0%	6,0%
Sissetuleku kasv Eestis kokku	5,4%	5,6%	5,5%	5,8%	6,0%	6,0%
Tulumaksu laekumine	611 388	660 000	690 000	740 000	770 000	820 000
Tulumaksu laekumise kasv	11,1%	8,0%	4,5%	7,2%	4,1%	6,5%

Maamaks

Maamaksu puhul on arvestatud 2013.a kehtima hakkavate seadusemuudatuste mõjudega ning sellest tulenevalt maamaksu madalama laekumise prognoos võrreldes 2012.a.

Kaupade ja teenuste müügist oodatavate laekumiste kasvuks on planeeritud järgneva nelja aastaga 8 %.

Tasandus- ja toetusfond

Vallal puuduvad toetused tasandusfondist.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Hariduskuludeks	186 306	199 300	199 300	199 300	199 300	199 300
<i>sh investeringuteks</i>	0	0	0	0	0	0
Väikesaarte toetus			0	0	0	0
Toimetulekutoetus	17 089	17 205	17 205	17 205	17 205	17 205
Sotsiaalteenuste osutamise toetus	1 324	1 231	1 231	1 231	1 231	1 231
Sündide ja surmade registreerimine	38	40	40	40	40	40
Tulubaasi stabiliseerimine		0	0	0	0	0
KOKKU	204 757	217 776	217 776	217 776	217 776	217 776

9.2 Põhitegevuse kulude prognoos

Põhitegevuse kulude prognoosimisel on arvestatud Rahandusministeeriumi poolt prognoositud iga-aastase tarbijahinna indeksi muutusega.

Eelarvestrateegias kavandatavate uute tegevuste alustamisel tuleb vajadusel arvestada seniste poliitikate rahastamise ülevaatamisega, valdkondade prioriteetide ümberseadmistega, kokkuhoiu võimalustega ning säästlikuma majandamisega.

	2011 tegelik	2012 oodatav	2013 kava	2014 kava	2015 kava	2016 kava
PÕHITEGEVUSE KULUDE JA INVESTEERIMISTEG. VÄLJAMINEKUTE JAOTUS	397 679,85	405 661,91	370 032,54	302 503,43	310 721,43	313 443,39
01 Üldised valitsussektori teenused	131 465,02	147 991,42	178 782,54	163 244,43	162 201,18	162 674,39
04 Majandus	129 748,96	143 111,22	138 400,00	141 729,20	145 151,62	148 544,21
05 Keskkonnakaitse	37 188,62	46 431,39	31 000,00	35 364,00	36 018,19	36 666,68
06 Elamu- ja kommunaalmajandus	39 361,93	51 507,83	43 700,00	32 679,60	33 118,63	33 553,83
08 Vabaaeg, kultuur ja religioon	173 255,81	147 118,74	146 250,00	138 231,00	147 463,47	149 683,68
09 Haridus	506 221,44	525 176,73	527 700,00	527 815,60	533 074,44	538 287,45
10 Sotsiaalne kaitse	195 875,38	217 586,43	166 726,00	126 191,71	127 388,00	128 573,87

9.3 Investeeringute kavandamine

Investeeringute finantseerimiseks on võimalik kasutada omavahendeid, toetuseid ning laene. Olulisemad investeeringud on 2012.a alustaud vee- ja kanalisatsiooni renoveerimised Laukal ja Kõrgessaares ning küttesüsteemide viimine üle graanulküttele. Investeeringud teedesse toimuvad vastavalt teehoiukavale.

	Kogu- maksumus	2011	2012	2013	2014	2015	2016
INVESTEERINGUD KOKKU	1 894 913	36 551	707 665	895 697	50 000	75 000	130 000
Finantseerimine kokku	1 898 708	36 551	711 460	895 697	50 000	75 000	130 000
Riigilt ja riigi valitseva mõju all olevatelt isikutelt	1 127 643	12 782	497 182	617 679	0	0	0
Võlakohustuste võtmine	247 000	0	195 945	51 055	0	0	0
Omavahendid	322 789	8 010	18 333	59 779	50 000	75 000	130 000
Muud allikad	201 276	15 759	0	167 184	0	0	0

9.4 Finantseerimistegevus

Eelpool toodud investeeringute kavas planeeritud investeeringud eeldavad uue laenu võtmist kuna põhitegevuse tulud ei ole nende katmiseks piisavad. 2001.aastal võetud laen saab tagastatud 2013 aastal.

Aasta	Võetava kohustuse maht	Intressimäär		2011	2012	2013	2014	2015	2016
2001	337 315	2,05%	Põhisumma	53 340	53 340	39 745			
			Intress	2 147	1 431	341			
			Kohustuse jääk	93 085	39 745	0	0	0	0
2008	150 409	3,04%	Põhisumma	16 868	16 868	16 868	16 868	16 868	16 868
			Intress	2 959	2 756	2 229	1 709	1 190	673
			Kohustuse jääk	96 992	80 124	63 256	46 387	29 519	12 650
2009	68 961	5,44%	Põhisumma	8 620	8 620	8 620	33 044		
			Intress	2 869	2 561	2 079	1 248		
			Kohustuse jääk	50 284	41 664	33 044	0	0	0
2012	247 000	2,11%	Põhisumma		9 980	29 940	29 940	29 940	29 940
			Intress		1 305	4 134	3 579	3 025	2 478
			Kohustuse jääk	0	237 020	207 080	177 140	147 200	117 260

Eelarvestrateegiaga on kujundatud valmisolek siseriiklike, Euroopa Liidu ja muude rahvusvaheliste programmide vahendite kaasamiseks valla arendus- ja investeerimistegevuse finantseerimiseks. Seejuures tuleb arvestada, et iga tehtud investeering mõjutab hiljem tegevustulusid ja -kulusid. Olulised on ka demograafilised prognoosid. Tulubaasi suurenemisel võrreldes baasstsenaariumiga suunatakse vahendeid juurde personalikuludesse, tulubaasi vähenemisel kärbitakse kulutusi, mis ei tulene omavalitsuse otsestest kohustustest. Arvandmed täpsustakse iga aasta eelarves.

10. ARENGUDOKUMENDID

Olemasolevad Kõrgessaare valla arengudokumendid, mis on käesoleva arengukava osad:

1. Kõrgessaare valla üldplaneering (vastu võetud 14.06.2002; kehtestatud 24.01.2003.a.)
2. Kõrgessaare valla üldplaneeringu teemaplaneering "Maakasutusreeglite ja ehitustingimuste määramine".
3. Lauka Põhikooli arengukava 2009-2014
4. Lasteaeg Vigri arengukava 2011-2014
5. Kõpu Internaatkooli tegevuskava
6. Piirkondade külade arengukavad;
 - 6.1.Kõpu poolsaare külade arengukava 2009-2013;
 - 6.2.Lauka piirkonna külade arengukava 2009-2013;
 - 6.3.Kalana küla arengukava 2006-2015
 - 6.4.Kõrgessaare valla terviseprofiil 2010-2020

Olemasolevad Hiiu maakonna arengudokumendid:

- 1) Hiiumaa valdade ühine jäätmekava 2011-20015
- 2) Biosfääri ala kasutuskava (sept.2012.a koostamisel);
- 3) Hiiumaa 2020 taastuvenergeetika arengukava (sept.2012.a koostamisel);
- 4) Hiiumaa turismi arengukava (sept.2012.a koostamisel);
- 5) Eesti väikesadamate kontseptsioon (sept.2012.a koostamisel);